

## HONVÉDTŰZÉREK PRZEMYSLBEN.

### I. BEVEZETÉS.

A m. kir. 2. honvéd táborigényezred naplóját az ezred segédtsíztje, Kastner Róbert főhadnagy és a rabságban elhunyt derék Borsos állatorvos, az orosz fogságban is megőrizték, nekem is sikerült néhány feljegyzést megőriznem. Így meg tudom írni az ezred részvételét a m. kir. 23. honvéd gyaloghadosztály vívta némely nevezetes csatában, melyekben, Tamássy altábornagy vezetése alatt, a magyar katonák még az ellenség ismételt megnyilvánult elismerését is kivívták. Meg tudom írni az ezred részvételét a várórségnek abban az, eddig tudtommal a nyilvánosság előtt nem eléggé méltatott, dicső harcában is, midőn Weeber tábornok hervadhatlan babérokot szerzett azzal, hogy a VI. védőkerület magyar népfőlkelőivel és a 23. honvéd gyaloghadosztály némely csapataival, Ratko Dimitriev erőszakos támadását visszaverte és az orosz óriási túlerő felett döntő győzelmet aratott.

Nagy segítségemre volt emlékezéseim megírásánál Kuzmanek vezérezredes, feledhetetlen, mélyen tisztelt várparancsnokunk „Przemysl mindkét ostroma 1914. és 1915-ben“ című, a „Hadtörténelem“ 1921. évi IV. füzetében közölt forrásmunkája, különösen a hozzá mellékelt részletes térkép, mely eddig nem állt rendelkezésemre, továbbá dr. Geöcze vk. százados „Przemysl tragédiája“ című könyve, melyben a III. fejezet nagy részét és részben a San-menti csatát is, magam írtam volt meg, ezért mostani emlékezéseimben némely ismétlések fordulnak elő. Nagy segítségemre voltak Stuckheil őrnagynak a Przemysl körüli harcokról a gondos történetíró alaposságával megírt kéziratai. Ezekben ezidőszerint az adatok hiányossága által teljesen menthető hézagok és tévedések is foglaltatnak, melyeket a még élő résztvevők megemlékezéseiből lenne lehetséges és kívánatos idővel felderíteni. Végül nagy segítségemre voltak azok a beszélgetések, melyeket a VI. védőkerület számos vitéz védőjével, elsősorban diadalmas

<sup>1</sup> Ennek a tanulmánynak szerzője a 2. honv. táborigényezrednek, később a 23. honv. gyaloghadosztály tüzérdandárának is volt a parancsnoka.

parancsnokunkkal, Weeber altábornagy úrral, 1921 óta, össze-  
 jövetelünk alkalmával, folytatni szerencsém volt.

Bár akadna valaki, akinek módja van arra, hogy az  
 összes forrásokot felkutatva, *minél több, még élő szemtanúval*  
*érintkezésbe lépve*, egy koszorúba tudja összefoglalni azokat  
 a virágokat, melyeket dicső magyar katonáink ugyancsak ki-  
 érdemeltek.

E szerény munkámat is, mely teljességre természetesen  
 nem tarthat számot, egy ilyen virágszálnak szántam.

Emlékezéseimet a lemergi csatákban való részvételünk-  
 ről még nem tudom megírni, mert a hadosztály harci helyzeteiről  
 való ismereteim és emlékezéseim hiányosak; várom  
 kell, míg arra hivatott toll a keretet is megadja. Pedig ezekben  
 a csatákban kaptuk a tűzkeresztséget és vitéz csapataink  
 olyan nagy önfeláldozással, olyan kiválóan feleltek meg igen  
 súlyos kötelességüknek, bennünket, a vezetőket soha meg nem  
 cáfolt bizalommal és biztonsággal töltve el: hogy ezeknek a  
 csatáknak élő és hősi halált halt résztvevői is rászolgáltak az  
 emlékezésnek virágaiból kötendő koszorúra.

## II. A M. KIR. 2. HONVÉD TABORI ÁGYÜSEZRED MEGALAKULÁSA.

Az ezred 1914 április 1-ével alakult meg, egyelőre 3 üteg-  
 gel, Versecen.

A már 1913-ban megalakult honvéd tűzércsapattestek ad-  
 ták át az állományhoz szükséges számú tisztet, altisztet,  
 legénységet és lovakat. Budapestről, Nyitráról, Nagyszeben-  
 ből, Lugosról, Zágrábból összesen 11 szállítmány érkezett,  
 mácius végén és április elején, Versecre.

Anyagot, szolgálati könyveket és egyéb szükséges kellé-  
 keket a honvédelmi minisztérium különböző osztályai küldöt-  
 tek részletekben és némi húzavonával; az elhelyezésről és be-  
 rendezési tárgyokról a 2. honvédkerületi parancsnokság gon-  
 doskodott, szintén részletekben, szintén húzavonával. Súlyos  
 hátrány volt, hogy nem kapott az ezred alakulásakor legalább  
 egy teljes üteget, valamely már megalakult ezredből. A tisz-  
 tek, altisztek és a többi legénység nem ismerte egymást és a  
 lovakat, nem volt egyetlen állandóan összeszokott hatos-  
 fogat se.

Versec kellemetlen és drága helyőrség hírében állott, oda  
 nem vonult be senki szívesen, hanem csak többé-kevésbbé  
 kényszer hatása alatt. Eredmény: gyakori személyváltozás a  
 legfontosabb szolgálati beosztásokban is. Nagy hátrány volt  
 az is, hogy a beosztott alantás tisztek nagy részét csak kevés-  
 sel azelőtt helyezték át a gyalogságtól a tűzércséhez.

Az elhelyezés kedvezőtlen volt: kisebb-nagyobb csoportok, részben egyenkinti elszállásolás. A kiképzést kedvezőtlenül befolyásolta a megfelelő gyakorlóterepnek csaknem teljes hiánya, ebben a szőlővel és más értékes kultúrnövényekkel intenzíven művelt Kánaánban.

Az egész április eltelt és még mindig nem kaptunk ágyúinkhoz irányzókészülékeket. Az anyag rendbehozatalát nagyban hátráltatta némely fontos szolgálati könyv hiánya, melyeket hetekig hiába sürgettünk.

Az állományt a mozgósításig sem bírtuk teljesen rendbehozni, mert a tartalékos legénység személyi okmányait nem tudtuk rendben megkapni.

Augusztus 8-án, az ünnepélyes eskütétel után, úgy kellett az állomány-chaoson segíteni, hogy a kivonult mozgósított útegeknél, a hézagokat a lövészertelep és pótüteg állományából a helyszínen kipótoltam és az így valósággal előállott állományt tétettem az állományparancsba, tekintet nélkül a mozgósítási beosztásra, amely igen sok embernél ismeretlen maradt, némely kiegészítőparancsnokság hiányos munkája folytán. A szállítmányokban beérkezett lovak megjelölése körül is voltak bajok. Néhány nekünk szánt ló ki volt cserélve, bizonyára egyik-másik fogatos altiszt egyéni akciója révén. Némely lovunk ügye akkor is felderítetlen volt, mikor megértük őket Przemyslben.

A verseci lakosság, a hivatalos körök és a polgárság, úgy a magyarok, mint a németek és szerbek, nagy örömmel várták házi tűzerezredüket. Április 4-ére jutottunk annyira, hogy 12 ágyúnkba be tudtunk fogni a város szélén levő anyagszertárunkban. A nemzeti zászlókkal díszített főutcán át, ünneplő polgárság sorfala között, vonult az ezred a városházánál elterülő piactérre, hol a törvényhatóság nagyszámú díszes küldöttsége élén báró Dániel Tibor főispán és Rezucha István polgármester, az „imához“ kürtjel elhangzása után, meleg szavakkal üdvözölték a „tömeg“-ben felállított ezredet. A szomorú végig a legkellemebb viszony maradt fenn a verseci polgárság és az ezred, illetve utóbb pótütege között. Sőt a szomorú vég után, a szerb megszállás keserves idején is, nem egy tanujelét láttam úgy a német, mint a szerb polgárok rokonszenvének.

A harszerű kiképzést nagyban előmozdította a létszám-emelés — gondolom, június elején —, melynek révén lövészeres kocsijaink is fogatoltattak. Elérkezett a gyászos emlékű sarajevói gyilkosság. Meg voltunk győződve, hogy ez háborút jelent, annál inkább, mert már előbb is ismételve vettük hírét balkánszerű komitácsi-próbálkozásoknak a déli végeken.

Lázasan készültünk a lövőgyakorlatokra, melyeket a

programm szerint, augusztus hó folyamán, Lugostól délre, Skeus vidékén kellett volna megtartanunk. Ha jól emlékszem, július 24-én, mikor — mint most már tudjuk — az angol hajóhad valamennyi egysége fűtve volt, küldtem el mint szállás-szabályozót, vitéz Naményi Koncz Viktor, jelenleg ny. tábornokot, akkor százados, lövészertelepkeret-parancsnokot. Két nap mulva sürgönyileg visszahívtam Klopodiáról, mert megjött a mozgósítási parancs.

### III. MOZGÓSÍTÁS, FELVONULÁS, HADMŰVELETEK OKTÓBER ELEJÉIG.

A mozgósítás lefolyásáról és a menetekről augusztus 30-ig idézem az ezred naplóját, azzal a megjegyzéssel, hogy a zárjel közti idézetek az ezredsegédtiszt megjegyzései.

„1914. VII. 28.—VIII. 6.; 1—9. mozg. nap. Intézkedések a mozgósítási határozványok szerint.“

VIII/6. 10. mozgósítási nap. Menetkészültség határideje.

VIII/7. Szemle az alosztályoknál. Nehéz állományrendezés.

VIII/8. Ünnepestyes eskütétel. Állományrendezés.

VIII/9. Előkészületek az elindulásra. D. u. 9 ó. 40 p.-kor 1. üteg és ezredtörzs elindul. Állományrendezés befejezése. (Egész ezred lőszerfelszerelése: 1268 lövés.)

(A mozgósítás, hála az éppen idejében elkészült jó mozgósítási tervzetnek, általában simán és akadálytalanul folyik le, csak az állományrendezés körül vannak zavarok.)

Az ünnepestyes eskütétel alkalmával, hol csak kis számú közönség gyűlt egybe, a polgármester üdvözölve az ezredet a háborúba induláskor, azon reményének ad kifejezést, hogy az ezred ott zászlót szerez majd magának és azzal fog visszatérni. Az ezred elvonulása a városból igen ünnepestyes és szép volt, lövegek, stb. virágdíszben.

VIII/10. Vasúti szállítás. D. e. 3 ó. 40 p.-kor megérkezés Nagybecskerekre. D. e. 10 ó.-kor ezredtörzs és két üteg elindul Nagybecskerekéről. Gyalogmenet Titelre. Titelben hajóraszállítás. D. u. 8 ó.-tól viziszállítás. Az ezred többi alosztályai a menetterv, illetve a hadosztályparancsnokság 7. Op./1914. számú rendelete alapján (Rezsóháza).

VIII/11. D. u. 12 ó. 10 p.-kor ezredtörzs megérkezik Jlokra. Itt laktáborozás. D. u. 1 ó.-kor 1. üteg partraszállása. D. u. 6 ó.-kor 2. üteg száll partra.

VIII/12. Körübelül d. e. 9 ó.-kor II. oszt. törzs és 3. üteg érkezése Jlokra. D. u. 4 ó.-kor ezredpótosztág érkezése. Szten-

csenszk hajtótüzér (3. üteg) vízbefűl. Megmentése körül ki-  
tűnik Harsányi hadnagy és Kabula tűzér (3. üteg).

(A vizen való szállítás kedvező időjárás mellett igen szép.)

VIII/13. Ütegenkinti ütközetgyakorlat. Gyakorlat a vető-  
híddal és a figyelőlétrával.

VIII/14. D. e. 7 ó.-tól déli 12 ó.-ig: Menet- és harcgya-  
korlat a Fruska-Góran az ezredben.

VIII/15. Pihenőnap. Iskolázás. A 23. hadosztályparancs-  
nokság szóbeli parancsára, a lovak kímélése végett, gyakor-  
latok befogott ütegekkel egyelőre mellőzendők.

VIII/16. Ugyanaz.

VIII/17. Ugyanaz.

VIII/18. Ófelsége születésnapja alkalmából az ünnepély-  
hez az ezred egy gyalogüteggel vonul ki.

VIII/19. Pihenőnap. Iskolázás

(Az elhelyezés Jlokon szűkös, különösen a lovak részére,  
melyek nagyjából fedél nélkül maradnak. A Dunában való  
gyakori fürdés, illetve úsztatás, jót tesz embereknek és  
lovaknak.)

VIII/20. D. u. 3 ó. Ezredtörzs és 1. üteg indul Jlokról.  
Biztosított menet Sarengradra, mert komitácsik támadása  
nincs kizárva.

VIII/21. D. e. 5 ó. 30 p. Ezredtörzs és 1. üteg menete  
Vukovárra.

VIII/22. D. u. 2 ó. 53 p. Ezredtörzs és 1. üteg vasúton el-  
indul. (Menetcél: Jasló.) Észék, Pécs...

VIII/23. Vasúti szállítás: Budapest...

VIII/24. Vasúti szállítás: Miskolc, Kassa, Eperjes...

VIII/25. Vasúti szállítás: Neu-Sandecz, Jasló. Innen azon-  
nali továbbirányítás: Rzeszow. Innen: Przemysl. Innen: Sa-  
dowa-Wisznia.

(Egyes vasúti állomásokon a lakosság a tiszteket és  
legénységet lelkesen üdvözli, megvendégeli, minden jóval el-  
látja és a kocsikat feldíszíti. Az országon való átvonulás való-  
ságos diadalmenet. A ki- és berakodás nagyjából akadály-  
talanul és gyorsan megy végbe.)

VIII/26. D. e. 1 ó. 20 p.-tól kirakodás Sadowa-Wisznián.  
D. e. 4 ó. 30 p.-kor gyalogmenet Jaworówra. Laktábor a lovas-  
sági laktanyában.

VIII/27. Laktáborozás Jaworówban. Pihenő.

VIII/28. D. e. 3 ó. 30 p. Indulás Jaworówból. Menet Kozi-  
czére. 5 ó. 30 p. Beszállásolás. D. e. 6 ó. 30 p. Riadó. Menet  
Zielówba. Szabad tábor. A 3. üteg eddig még nem csatlakozott

az ezredhez. Első hír az ellenségről: Hadosztályparancsnokság ellenséges lovasság jelenlétére figyelmeztet.

VIII/29. D. u. 1 ó.-kor az ezred (1. és 2. üteg) a 46. dandár csoportjához osztatik be. Menet Dominikanski—Zawadów—Zaszkówba (ide érkezés d. u. 6 ó.-kor). Szabad tábor Zaszkówon.

VIII/30. D. e. 5 ó. Indulás. Menetvonal: Dorosów—Nowesiolo—Stroniatyn—Wisloboki—Remenow—Kukizow—Rudancze. Déli 12 ó.-kor Wislobokitól keletre a — 275 magaslaton állás szemrevétele. D. u. 2 ó.-kor továbbmenet Wisloboki mellől. D. u. 5 ó.-kor pihenő Kukizów és Rudancze között. D. u. 5 óra 30 perckor visszamenet Kukizów mellé. Pihenő és etetés. D. u. 6 ó. 30 p.-kor továbbmenet Rudanczétől északra a Koczurowa Mogila-magaslatra. Itt készülségi állásban táborozás. 3. üteg csatlakozik az ezredhez. E napon már ágyúzás hallatszik.

Augusztus 31-én volt az első csatanap. Ezt és az ezt követő eseményeket, a bevezetésben említett okoknál fogva, ezidő szerint nem írhatom meg, csak azt említem, hogy az ezred, hadrendileg a m. kir. 23. honvéd gyaloghadosztályba beosztva, résztvett ennek összes hadműveleteiben.

Mikor a többi tábori seregtest 1914 szeptember 20-a táján a Przemyslben lévő készleteket részben elfogyasztotta, azután elhagyta a várat, a 23. honvéd gyaloghadosztály Przemyslben maradt, mint a vár főtartaléka, támadó műveletek céljaira.

Ekkor a várparancsnok a cs. és kir. 30. tartalék ágyúüteget, mely a mozgósításkor Przemyslben alakult meg, csaknem kizárólag rutén legénységgel és osztrák, túlnyomórészen tartalékos tisztekkel, negyedik üteggént beosztotta az ezredhez. Megjegyzem, hogy a hadműveletekben sohase, a belső szolgálatban is alig volt érezhető súlyos hátránya a két-nyelvűségnek az ezredben.

Az ezrednek 1914 október elejéig nem voltak súlyos veszteségei, pedig majdnem minden ütközetben nagy tűzérési túlerővel álltunk szemben. A túlerő nemcsak a lövegek számában, de azok kaliberében, felszerelésében és a felhasznált lövészer mennyiségében is mindig nagyon érzhető volt. A 23. honvédhadosztály mindig nehéz, sokszor válságos harchelyzetei dacára minden csatájában győzteseknek éreztük magunkat. Ha a csaták után mindig vissza is kellett vonulnunk a szomszéd seregtesteknél előállott helyzet folytán, mi soha verést nem szenvedtünk, visszavonulásunkat üldözés érzékenyen soha meg nem zavarta. Gyalogságunk, lovasságunk magatartása mintaszerű volt, de amellet nagy szerencsénk is volt.

#### IV. KIROHANÁS 1914 OKTÓBER 4-ÉN UJKOVICE—MACKOVICE—ROKIETNICA FELÉ.

(1. vázlat.)

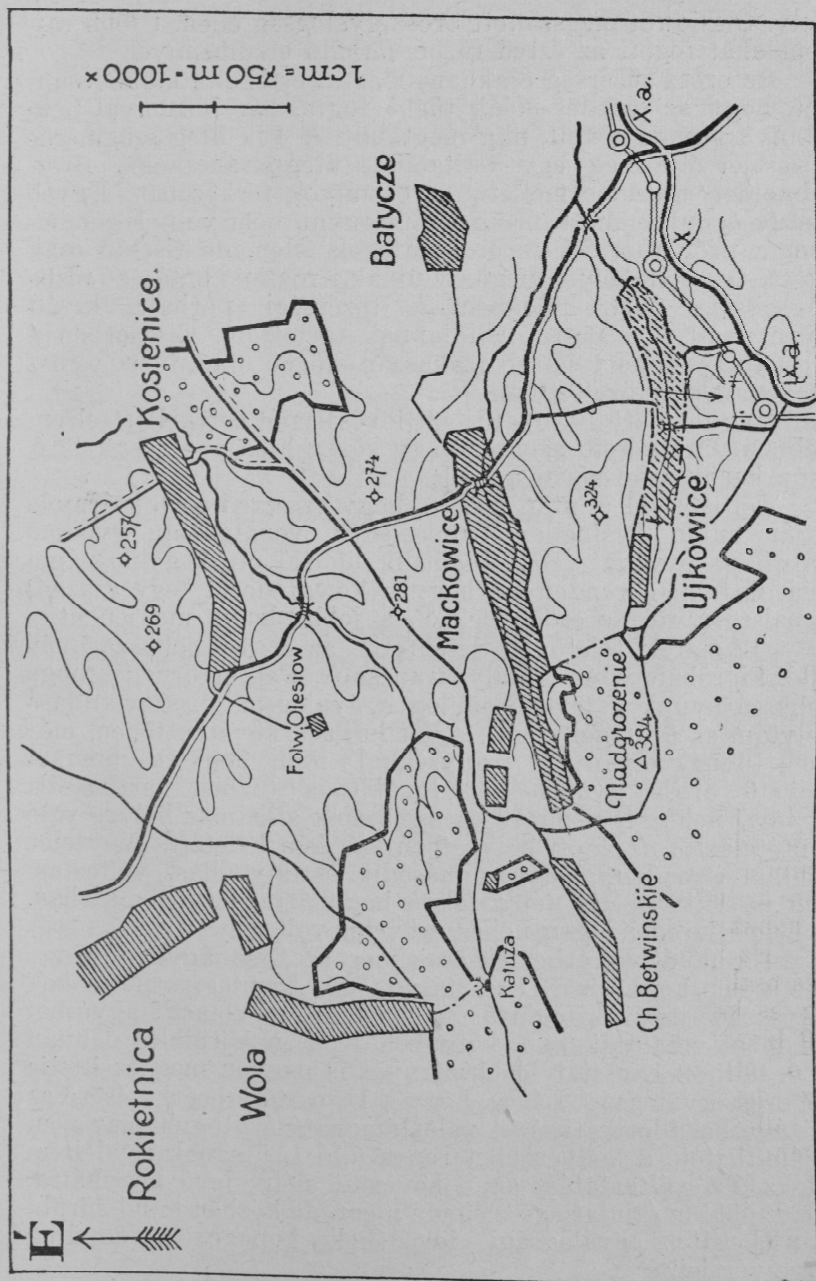
A kirohanások 1914 szeptember 20-tól október 4-ig az ezredre vonatkozóan csak kisebb jelentőségű — szóra alig érdemes — esetepatéknak minősíthetők.

Október 3-án d. u. 10 ó.-kor kapta az ezred azt a parancsot, hogy október 4-én d. e. 6 ó.-kor a IX. a) erődnél a menetoszlopba sorakozzék. Ide megérkezve, az ezred a Bernátsky-oszlophoz (hat honvéd zászlóalj) osztatott be, melynek *útirányul 325 ◊, 331 ◊, 384 △, 361 △ Wola Rokietnica volt kijelölve*. Ez volt a bal, egyben főoszlop. Jobbra tőlünk, úgy tudom, a 10. cseh népfőkelőezrednek Ujkovice keleti vége, Mackovicén át, a 34. rutén népfőkelőezrednek még tovább keletre volt az előnyomulási szakasz kijelölve.

A mozgó vártüzértartalék egy 15 cm-es tarackos ütege Ujkovice keleti végétől, úgy tudom, délkeletre ment állásba késő délelőtt. Tudtommal csak néhány lövést tett és az ütközet menetére befolyással nem volt.

Az oszlopparancsnoktól csakhamar parancsot kaptam, hogy az ezred az Ujkovicétől közvetlen északra fekvő hátról segítse tüzével az előnyomulást. Hogy minél szélesebb arcvonalban biztosítsam ágyúim hatását a változatos terepen, körülbelül 2 km kiterjedésben állítottam fel az ütegeket, a következő sorrendben balról jobbra: 1., 2., 4., 3. üteg. Ezredparancsnokság a második és negyedik üteg közti térköz előtt, előretolva. A II. osztály parancsnokát a legszélső jobb szárnyra rendeltem és hogy ütepparancsnokot ne kelljen felváltanom, az I. osztály parancsnokságát is magamnak tartottam fenn. Az 1. számú ágyús lövészeroszlopot a IX. a) számú erőd környékére rendeltem.

Az ütegek az ellenség felől nem voltak ugyan láthatók, de az orosz tüzéség, sőt részben még a gyalogság tüze ellen se voltak fedve a terepalakulás sajátossága folytán. A parancsnokok figyelőhelyei a tágas térközök előtt elég jó áttekintést nyújtottak az egész harctéren, kivéve a nyugati rész erdőfedte magaslatait. Az idő nyirkos, borús volt, de a kilátást nem zavarta. Az agyagos talaj, a szeptember 12-ike óta tartó esőzések folytán, át volt ázva, a hatos fogatok alig bírták a járműveket, pedig a lovak még elég jó erőben voltak. Különösen a lerombolt Ujkovice hosszában elvonuló, szinte szakadásszerű mélységi vonal — közvetlenül az ezred tűzvonalára mögött — volt igen komoly mozgási akadály. Délelőtt 8 ó.-kor állásban volt az ezred. Tüzelés kezdete, alapos és gyors szögmérőmunka után, délelőtt 8 ó. 45.-kor a Kosienicét és



L. vázlat.

Folv. Olesiwót megszállott orosz gyalogság ellen. Utóbb rajvonalakat fogott az ezred tűzbe, látható eredménnyel.

Az orosz tüzérség csakhamar azzal értékelte működésünket, hogy az ezredet élénk tűzbe fogta, bár bizonynal nem könnyű munkája volt, míg megtalált. A 4-ik üteg szögmerős altisztjét ölte meg egy telitalálat, ütegparancsnoka, Bretschneider százados mellett, az osztályok térközében. Egyéb veszteségünk emberben, úgy emlékszem, nem volt. Elrendeltem a próbatüzelést az orosz ütegek ellen, de tisztán csak azért, hogy mihelyt megmozdulnak, rögtön hatásos tűzbe foghassam őket, különben a tüzérségi párbajt, kivált ilyen nagy távolságra, céltalannak tartottam. Elsősorban a Bernátsky-csoport harci szakaszán bőven mutatkozó orosz rajvonalakra tüzeltem.

Már délelőtt 10 óra tájban lövészerpótlást kellett elrendelnem. Parancsom azonban, egy közeg hibájából, csak 12 ó. után került végrehajtásra.

Dél előtt 11 ó. után láttam, hogy az ezred jobb szárnyán saját rutén gyalogdandárunk sűrű vonalakban gyorsan hátrál az övonal felé, mögöttük üldöző orosz gyalogságot nem láttam. Elrendeltem, hogy a lövegfedezet (egy század) a balszárnyról az erdőszélekről, a jobbszárnya menjen át.

12 ó. felé telefonon jelentette az ezred jobbszárnyáú álló, kipróbált vitéz osztályparancsnok, Peitler őrnagy, hogy jobbszárnyunk a levegőben lóg a gyalogság visszavonulása folytán, az ő ütegei pedig, a hát hajlása következtében, már nem tudnak olyan kis irányzékkel löni, hogy a mienket követő orosz gyalogságot tovább is tűzben tarthassák. A talaj nehézségei miatt, az ágyúknak alkalmas helyre való előretolásról az adott helyzetben szó sem lehetett, kénytelen voltam elrendelni, hogy a második osztály állást változtasson az Újkovicétől délre fekvő hegyhátra. A mély sárban, a nehéz terepen, igen nehéz művelet volt ez.

Ez időtájtban érkeztek csak meg az I. sz. ágyús lövészeres oszlop kocsijai, a II. osztály mögé. Az ütegparancsnokok egyes kocsiból kifogatták a lovakat és elakadt ágyúikat 10 lóval vontatták ki a kátyúból. Közben körülülül délután 1 ó. lett, az I. osztály jobbszárnyát is nagyon megközelítette az orosz gyalogság. Látva, hogy a II. osztály beérkezésére az új állásba, illetve tüzével való támogatására egyhamar nem számíthatok, a kedvezőbb terepen álló I. ütegnék rendeltem el az állásváltoztatást az Újkovicétől délre levő hegyhátra. Ez utóbbi mozdulat egész símán ment, de közben mind sűrűbben kezdtek gyalogsági lövedékek kopogni a 2. üteg ágyúvértjein.

Saját gyalogságunk sehol a közelben, a Bernátsky-cso-

port messze balra elől a fedett terepen, lövegfedezetem valahol útban az áttekinthetetlen terepen. Úgy ítélt meg a helyzetet, hogy rövidesen itt lesz az orosz gyalogság az ütegben. Hogy mentsem a menthetőt, elrendeltem, hogy a 2. üteg második és harmadik szakasza, az első tiszt vezetése alatt, állást változtasson, az 1. üteghez, az első szakasz kartács- és előidőzített srápneltűzzel veri vissza a közeli támadást.

Egész törzsemet visszaküldtem. Én és az ütegpárancsnok, báró Staudach százados, ott maradtunk az első ágyú mögött, a szakaszparancsnok, Vay Kázmér tartalékos főhadnagy, a második ágyú mögött. Mint a jégeső, úgy kopogott a lövedék vértjeinken. A kezelőlegénység pompásan dolgozott. Ily gyors előidőzített srápneltűzet se azelőtt, se azután nem láttam. Az irányzó, aki mögött álltam, gondosan, hidegvérrel dolgozott, ismételve kért, vigyázzak, nehogy a visszafutó csó megüssön — még erre is volt ennek a derék embernek gondolja. Mi, három tiszt és a szakaszvezető, készen tartottuk pisztolyainkat, készülve a kézitusára.

Megint kedvezett a szerencse. 10—15 percig tartó gyors-tüzelés után az orosz gyalogság beszüntette a tüzet, pedig ha csak egy rajt oldalt eltolnak, az velünk rövidesen örökre beszüntethette volna a tüzet. *Ezen esetben rendkívül súlyos helyzet állt volna elő: az oroszok a Bernátsky-csoport hátába kerülhettek volna.*

Mögöttünk heverték sebesült lovaink. Az ágyúknál közölünk nem sebesült meg senki. Mikor ilyformán az orosz gyalogság támadását visszavertük, visszarendeltem a győztes szakaszt az ezred zöméhez. A szakasz legénységét utóbb vitézségi éremmel tüntette ki a 23. hadosztály parancsnoka.

Az új tüzelőállásban ki kellett tartanunk, míg a Bernátsky-csoport gyalogsága az úttalan erdőből vissza nem érkezik. Nem sok dolgunk akadt, az oroszok csak ágyútűzzel követték, aminek az erősen fedett terepen, úgy tudom, hatása nem volt. Nemsokára besötétedett. Késő éjjel került az ezred szállásaiba, a Lwowskieben levő barakktáborba. Az újkovicei szakadékbán ragadt néhány kocsit egy ezredbeli tiszt, egy gyalogkülönítmény fedezete alatt, 5-én hazavontattatta; az oroszok nem zavarták meg munkájában. A hangulatot cseppet sem nyomasztotta a kiállt súlyos válság, sőt öntudatunkat emelte a nagy szerencsével elért siker.

Jó előgyakorlat volt a legközelebbi napokban elkövetkezett nagy drámához, az erőszakos támadás visszaveréséhez, melyben az ezrednek a sors elsőrangú szerepet juttatott.

## V. ERŐSZAKOS TÁMADÁS.

Okt. 5—9.

(2. vázlat.)<sup>1</sup>

1914 október 5-én a 2. honvéd tábori ágyúezred az október 4-i súlyos csatanap, az újkovicei kitörés után, barakk-táborában sietett magát rendbeszedni. Kelet felől a szokott-nál sokkal erősebb tüzelés hallatszott, mindenféle lövegre való hangnemben. Délután 4 órakor, autón, a várparancsnok parancsörtszjtje hozta a parancsot az ezrednek: „Riadó, ezredparancsnok a várparancsnokhoz“. A várparancsnok, a vezérkari főnök jelenlétében, a vár térképén mutatva a helyeket — mint utóbb értesültem, Weeber tábornok, a megtámadott VI. kerület parancsnokának előterjesztésére — a következő parancsot adta:

„Az oroszok nagy erővel támadnak. A Siedliska-csoportot helyenként már 400 lépésnyire közelítették meg. Nincs tüzérésem, mely a támadás területét oldalazhatná. Az ezredet állítsa fel Hurkó-Hureckó vidékén, fogja tűzbe különösen a Na-Blonju erdőcskét.“

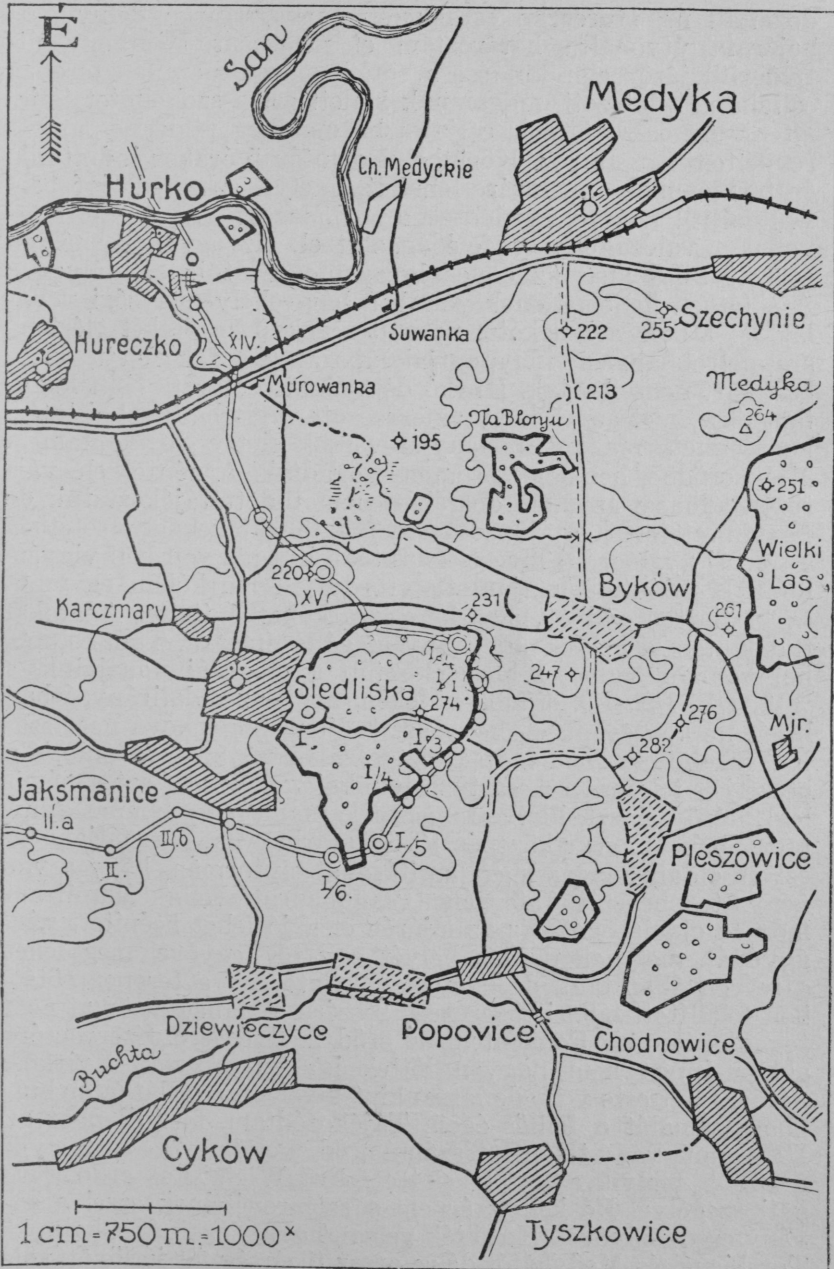
Mutatta a részletes térképen meg nem nevezett, kb. 1 négyzetkm-nyi vigályos erdőcskét Bykóvtól északnyugatra. Ez a nevezetes parancs, bizton hiszem, csaknem szószertint maradt meg emlékezetemben.

Kérdeztem a vezérkari főnöktől, van-e talán a vár védelmi tervében gondoskodás arról, hogy a megkívánt oldalazás, mely állásokból volna célszerűen megoldható, továbbá vannak-e beépített lövegállások erre a célra előkészítve. A várparancsnok hívatta a vár tüzérései főnökét. Ez nem felelt egyenesen kérdésemre, hanem ajánlotta, keressek fel egy népfelkelő vártüzérhadnagyot, a XIV. erődben, az ismeri a vidéket, az adhat felvilágosítást.

A várparancsnok figyelmeztetett még, hogy a Medyka felé vivő műúton nem menetelhetek, mert azt az oroszok ágyúval lövik. Jelentettem, hogy ezredem lövészgyakorlatot nem végzett, csak már az ellenségre, éjjel sohasem volt alkalma löni, ezért türelmét kérem. Kötelességünknek lelkiismeretesen eleget fogunk tenni.

Azután szállásomra vittek autón. Mire magam felkészültem, ezredem is menetkész lett. A terepet, melyen meneteltünk és tüzelőállásba kellett mennünk, az ezredben nem ismerte senki. A térkép tanulmányozása alapján, a Przekopane, gon-

<sup>1</sup> *Hibaigazítás:* A 2. vázlaton, Siedliskától keletre, hibás az erődök sorrendje. A *helyes* sorrend (északról-délre) ez: I/1, I/2, I/3, I/4.



2. vázlat.

dozatlan út, Hureczkó északkeleti sarka, Hurkó délnyugati bejárata útvonalra határozta el magamat. Minthogy útfelderítő járőr előreküldése a sötétben az ismeretlen terepen céltalannak látszott, magamnak kellett ezt a szolgálatot teljesíteni. Az összeköttetés céljaira három üteg felderítő járőrt rendeltem magamhoz. Körülbelül délután 5 órakor indultunk, én törzsemmel, amennyire lehetett, ügetve, az ezred lépésben. A műútról letérve, kezdődtek a surlódások. A választott útvonal a valóságban sokfelé ágazott el. Az agyagos, mélyen átázott talaj még az egyes lovas mozgását is akadályozta. A sötétben kellemetlenek voltak a bár sekély mélységi vonalak is. Mikor a Hurkótól nyugatra fekvő erdőcskét elértem, srapelrobbanások fénypontjai látszottak a fák felett, azonban kárt nem okoztak. Hurkó délnyugati bejárata előtt hagytam törzsemet azzal, hogy az ezred ott várja be további intézkedéseimet, magam néhány lovalal sietve lovagoltam a XIV. erődbe, hol nagy örömmel fogadtak. A népfölkelő vártüzérhadnagy az állás dolgában nem tudott tájékoztatni, de figyelmeztetett, hogy lovasoknak, fogatolt ütegeknek a sötétben a sok új gyalogsági lövész- és futóárokra nagyon kell vigyázniok. E tekintetben ajánlotta, forduljak Hurkóban egy műszaki tiszthez, ki ott az új lövészárkokat építette. Adatokat tudakoltam a helyes oldalirány megállapítására. Tudakoltam, hol vannak legmesszebbre előretolt gyalogsági vonalaink, a XV., I/1., I/2., I/3. erődök vidékén, hogy az oldalirányzásban hibát ne kövessünk el, hogy azt tudjam, hogy hová nem szabad tüzelnünk. Nem tudtak biztos választ adni. Felajánlották, beszéljek telefonon a vártüzérfőnökséggel. Innen azt a némileg kitérő választ, illetve tanácsot kaptam, hogy lámpát gyűjtanak nekem a vár közepén lévő Tatárhegyen, használjam fel ezt az oldalirányzás megállapításánál olyformán, hogy a vár négyzetes beosztású tervén (Planquadrattabelle) állapítsam meg az oldalszöveget. Ez az eljárás elég jó lehet beépített várágyúnál, melynek pontos helyét egy tű hegyével meg lehet a terven állapítani, de nem megbízható egy a terepen sötétben felállított tábori tüzérezred részére. A tanácsot tehát nem fogadhattam el. Felmentem az erőd mellvédjére. Szerencsére akkor éppen nem nagyon lőttek ide az oroszok. Nyirkos, párás, sötét este volt, de lassankint kivehettem a láthatár hullámos vonalát a felhős égen. Tájékoztottam, melyik pont az I/1. számú, vagy talán I/2. számú erőd, melyik a 247 ◊, melyik a 261 ◊, melyik az ettől keletre fekvő Wielki-Las erdő nyugati szegélye. Be kellett érnem a szemrevételek ezzel a sovány eredményével. Közölték velem, hogy Torkinál, Chalupki Torskienél és Medykától délre orosz tüzérség áll jó lövőtávolságra, Medykától közvetlen keletre nehéz ostromlövegek, állí-

tólag 19 cm-esek. Ilyformán oldalozó ágyútűzre kellett számítani, ami az ezred feladatából kifolyólag úgy is természetes volt. Visszasiettem Hurkóba. A műszaki tiszt, akihez utasítottam, felajánlotta, hogy deszkákat rakat át futóárkain, hogy azokon hajthatassak keresztül. Sötétben, hatosfogatokkal! Ajánlatát persze nem fogadhattam el. Bejártam vele Hurkó keleti szegélyét. Elhatároztam magamat a következő állásfoglalásra: Ezredparancsnok (egyúttal az I. osztály parancsnoka) és az 1. üteg parancsnoka Hurkó északkeleti sarkán, a gyalogsági összekötő védővonal kis földszáncaiban, mely némi áttekintést nyújtott. Ettől délre, körülbelül 100 m-re, az 1. üteg egyenes kilövésével a közvetlen előterepre. A legtöbb ágyú magas fák lombjával némileg leplezhető volt. A 2. üteg némileg lépcsőzve, körülbelül 200 m-nyire az 1. üteg mögött, szintén kilövésével a közvetlen előterepre, némileg szintén leplezve, de közvetlenül egy házsor előtt. A házak fehér falait sárral mázoltuk be. A II. osztály Hurkótól nyugatra, jól leplezve, de kilövés nélkül gyalogsági vonalaink közvetlen előterére. Körülbelül 9 órakor este állásba hajtott az ezred, beásta magát, amennyire hamarosan lehetett. Az 1. üteg ügyes parancsnoka, Jucu százados, gyorsan és jól elvégezte a szög-mérő munkát. Oldalirány, úgy emlékezem, a közvetlenül 261 °-tól keletre jól kivehető erdőszegély volt. Az 1. üteg ágyúinak oldalirányát lehető pontossággal beállították az ütegtisztek, minimális világítóeszközök óvatos használata mellett. Körülbelül éjfélkor telefonon kértem és megkaptam a várparancsnokságtól az engedélyt a tüzelés megkezdésére.

Itt megjegyzem, hogy az erőszakos támadás elhárítása alatt az ezred egyenesen a várparancsnokságnak maradt alárendelve, további harcászati parancsokat onnan sem kapott ugyan, de parancsok hiánya nem vált érezhetővé.

Nehogy a sötétben, saját vonalainkat veszélyeztető hibák történhessenek, egyes ágyúk oldaliránya körül, minden egyes ágyúval egy-egy iránylövést tétettem igen magas robbanóponttal. Az így tapasztalt oldalirányok helyesbítése után pedig irány-ütegössztűzet szintén igen magas robbanópontokkal. Úgy magunk, mint a körülöttünk levő gyalogság (felsőausztriai és salzburgi népfölkelők) nagy öröme, az irány-össztűz, mint egy gyöngysor jelent meg a fekete égen. A 2-ik üteg és a II. osztály a robbanópontok szerint állították be az oldalirányt. Csakhamar megkezdődött a hatásos tüzelés lépcsőzve, elsősorban a Na-Blonju-erdőre, 3500—4500 m, illetve II. osztálynál ennél kb. 500 m-rel nagyobb irányzékkel, kb. 1000 m szélességben. Később kiterjesztettem a tűz lépcsőzését a Byków falu, az I/1. sz. és XV. számú erdő előterére. Tűznem: granát üteg-össztűzek és mély

robbanópontú srapsnelsortűzek váltakozva. Rengett a talaj a heves tüzeléstől, de fájdalom, Hurkó keleti szegélye ágyúink torkolattüzétől majdnem állandóan fényesen meg volt világítva, az orosz tüzérség nagy előnyére.

Csak 6-án délelőttől kezdve volt felváltva minden ütegnek egy, később több órai pihenője. Gyakran érkeztek hálálkodó telefonjelentések a gyalogsági vonalaktól, utóbb kéreimre a tűz irányítására vonatkozólag is. Ezeknek készséggel mindig megfeleltünk. Volt több eset, hogy 100 méterről 100 méterre helyesbítette a gyalogság tüzünket. Végre azonban úgy látszik, megtaláltak bennünket az orosz ostromágyúk megfigyelői. Sűrűn hullottak az 1. üteg és figyelő állásunk vidékére a „fekete szűzeknek“ (Schwarze Tante“) nevezett 19 cm melinit gránátok, magas, karcsú, fekete sároszlopokat hányva fel. Hosszas bűgásukról ismertük fel, hogy taracklövedékek voltak. Egy lövegvezetőnk széttépett, néhány embert megsebesített a nehéz ágyútűz, de feladatunk teljesítésében nem akadályozott meg. Elméletileg szinte lehetetlen tüzelőállásunk a gyakorlatban nagy szerencsével állta ki a tűzpróbát.

Közben a megtámadott VI. védőkörletben, a siedliskai arcvonalon, az október 7-ére virradó éjjel, nagy események játszódtak le. Az oroszok 7-én délelőtt 1—2 óra tájban kelet-délkelet felől döntő támadást intéztek az I/1. számú erőd ellen, melynek során kemény kézitusa közben hajnali 4 ó. tájban ennek mellvédjére is feljutottak.

Az I/1. erőd vitéz paracsnoka, Dr. Bielek István magyar népfölkelő hadnagy<sup>1</sup> súlyosan megsebesült. Az I/1. erőd védőőrsége a kazamettákba szorult, onnan védekezett, ahogy tudott, az erőd mellvédjéről, tetejéről és udvaráról támadó oroszok ellen. Valamivel délelőtt 5 ó. előtt, Fábry százados rendeletére, a 32. menetezred 2. százada elszánt támadást intézett az I/1. erődön levő oroszok ellen. Csatlakoztak a támadáshoz a közelben levő védővonalak részei: a 10. magyar népfölkelőezred és a 4. magyar menetezred néhány raja. Kemény kézitusa árán kb. délelőtt 5 ó. 30 p.-re uraivá váltak a helyzetnek, az erődön még életben maradt kb. 200 orosz foglyul ejtették. Kevéssel ezután érkezett be a Bernátsky ezredes vezetése alatt, erős tűzben előresietett III/7. honvédszászlóalj. A 7. honvéd gyalogezred — melynek előbb is, utóbb is oly sok dicsőséges fegyvertényt köszönhetett a hadosztály — az október 7-ikére virradó éjjelen Siedliska falu keleti szélén levő barakkban volt elhelyezve, mint a VI. védőkörlet tartaléka és az I/1. erőd „elestének“ — szerencsére

<sup>1</sup> Most budapesti ügyvéd.

túlzott — hírére ennek III. zászlóalját küldte előre Weeber tábornok.

Ezzel az orosz erőszakos támadás az I/1. sz. erőd ellen összetört.

Az oroszok erőszakos támadásának elhárítására igen érdekes és kivált a honvédtüzérek szerepére vonatkozóan fontos tanuságtételt hozott, az 1922. év tavaszán az orosz fogságból hazatért Orosz Béla vkt százados, a m. kir. 23. honvéd gyaloghadosztály volt vezérkari tisztje. Orosz százados 1920 októberében együtt volt Barnaulban, a bolsevikiek börtönében, egy orosz császári tüzértiszttel, ki 1914-ben az októberi erőszakos támadásban résztvett volt. Ez említette Orosz századosnak, hogy a vár tüzérsége, mily kiválóan működött. *Különösen kiemelte a San mellett állott azon ütegek igen hatásos tevékenységét, melyek az orosz erőszakos támadást 1914 október 6—8-án megghiúsították oldalozó tüzükkel.* Az ő csoportjának lett volna a feladata ezeket leküzdeni, de nem tudta őket megtalálni.

Ez az orosz tüzértiszt mindenesetre koronatanu. De különben is az eseményekből hasonló következtetésre jutunk. Október 5-én az oroszok az erőszakos támadást Medykától, főtámaszpontjuktól, a Na-Blonju-erdőn át, tehát északkeleti irányból indítják meg, minden valószínűség szerint két hadosztállal, igen célszerűen, a váröv bátyaszerűen kiugró szöglete, az I/1. és az I/2. sz. erődök ellen, kihasználva a Bykov falutól északnyugatra fekvő, a várövből nem pásztázható holt tereket. Minden valószínűség és a barnauli orosz tüzértiszt tanusága szerint is, ezzel a támadási iránnyal, a honvéd gyorstüzelő ágyúk oldalozó pergőtüze miatt, nem bírták folytatni az erőszakos támadást. Ezzel az első harcomozzanat a VI. védőkerület javára dőlt el. A 7-re virradó éjjelen már kelet és délkeleti irányból, szemben hajtják végre a döntő támadást az I/1—I/6. erődök ellen. A bátyaszerűen kiugró szeglet gyengeségi momentumát egyidejűleg északkeleti irányból is indított támadással nem használhatják ki, a honvéd táborig tüzérezred oldalozó tüze miatt. Sőt, mikor olyan nagy áldozatok árán sikerült az I/1. sz. erőd mellvédjére feljutniok, ezt a sikert nem bírták kiaknázni, oda behatolt osztagaikat kénytelenek voltak cserben hagyni. Ezzel a második harcomozzanat is a védők javára dőlt el. Itt is bizonyára közrejátszott az a körülmény, hogy az I/1. sz. erődtől északra és északkeletre fekvő terepen, a védőőrség szemben jövő és a honvédágyúk oldalozó tüzeiben, mely ellen a támadót semmiféle futóárok meg nem védhette, csapatok mozgása ki volt zárva. Mi ott lenn, a San melletti síkon, csak

utólag értesültünk az oroszok betöréséről az I/1. sz. erőd mellvédjére.

Október 7-én hajnalban a VI. védőkerület déli arcvonala is egész az akadályok közé jutott el egy orosz támadóoszlop Złota Ga-Rozuowice irányából, de ott az éber és vitéz védőőrség tüzeben ez a támadás is összeomlott; számos orosz foglyul esett. Október 7-én délutántól kezdve az orosz a XIV. és XV. sz. erődöket támadta, valószínűleg megint két friss hadosztállal, ilyformán szembetámadással térve ki az oldalozó tűznek. A honvédtüzérség e támadás alkalmával, különösen a XIV. sz. erőd kívánságai szerint irányította tüzét. Előfordultak 2000 m-en aluli irányzékok is. Oldaloztuk a XV. sz. erőd előterét is. A XIV. sz. erőd közvetlen előterét a XV. sz. erőd traditorágyúi oldalozták, a VI. védőszakasz parancsnokságának utasítására.

A fentiekben a támadások irányának változtatására és az általános helyzetre vonatkozó fejtegetéseket megerősíti Weeber altábornagy, akkor a VI. védőkerület győzedelmes parancsnoka, ki a helyzetet a mi részünkről legjobban ismerte.

Közben súlyos súrlódások állottak be az ezrednél. Október 7-én délelőtt kaptam Vince századosnak, a lövészertelep parancsnokának jelentését, hogy az ezred saját négy ágyús lövészeres oszlopának lövészerét már majdnem mind eltűzelte s hogy a várban ilyen lövészer nincs. A várparancsnok elrendelte, hogy az ezred 75. M. 9 cm (Uchatius) ágyúkkal cserélje fel ágyúit. Erre az összes 8 cm-es lövészer az előálló I. osztályhoz hozattam és elrendeltem, hogy a kicserélést egyelőre csak a II. osztály hajtsa végre. A délután folyamán érkeztek meg a 9 cm-es ágyúk. Az egész osztályban néhány tisztet kívül alig ismerte ezeket valaki, vagy legalább alig emlékezett rá. Mindamellet már 8-án délután 6 órakor lőni kezdett a derék II. osztály az Uchatiusokkal. Nemsokára riasztó telefonjelentés érkezett hozzám, valamelyik gyalogsági lövészárokból. Jelentették, hogy ijesztő közel hullanak lövedékeink gyalogságunkhoz; vigyázzunk, mert ha csak egy lövedék is saját lövészárkainkban robban fel, a különben is kimerült öreg népfőlkelő védőrséget tisztjeik nem lesznek képesek együtt tartani. A II. osztály tüzét azonnal beszünttettem. A vizsgálat rövidesen azt eredményezte, hogy a puskaaporos zacskók közt néhány kurtább, vetésre szánt töltés (Wurfpatrone) is van, melyeket az oktatótiszték eddig nem vettek észre, a kezelő legénység pedig egyáltalán nem is ismert. E kellemetlen incidenst hamarosan elintéztük; a II. osztály is folytatta tüzét a XIV. sz. erőd előterére.

Időközben a XIV. sz. erődben következtek be válságos

órák. Ez az erőd egészen elavult kis támaszpont volt, magas, messzire ellátzó téglamellvéddel. Előnye az volt, hogy a San egy kanyarulata miatt nem lehetett nagyobb ívből támadni, továbbá, hogy közvetlen előtere a XV. sz. erőd oldalozó ágyuiból (traditor) oldalozható volt; végül, hogy közvetlenül mögötte állott a honvéd tábori ágyúezred. Az oroszok erős tűzérési tűzzel elég alaposan megrongálták, a gyalogsági támadás is elég közel jutott a vársíkhöz (Glacis). Szerencsére telefonösszeköttetésünk, többszörös rövid zavartól eltekintve, jól működött, megfigyelőnk az erődből helyesbítette ágyúink tűzét a mindenkori helyzetnek megfelelően. Végre az oroszok harmadik kísérlete is megtört. Weeber tábornok Przemysl VI. védő szakaszának magyar népfőlkelői, a m. kir. 7. honvéd gyalogezred részeinek és a 2. honvéd tábori ágyúezrednek döntő közreműködésével, diadalmasak maradtak, a saját emberei életével ugyancsak pazarkodó Radko Dimitriev ellen. Orosz források szerint a támadás 70.000 főnyi veszteségbe került, tehát jóval többbe, mint az egész vár védőőrségének harci állománya.

Október 9-én délelőtt szüntettük be a tüzet. Ezrednaplónk szerint, rövid megszakításokkal 80 órán át lőtt az ezred. Október 9-én délután 10 órakor hagytuk el a tüzelőállást.

Mozdonyaink eleinte Hurkó faluban voltak, de mikor sűrűn kezdtek oda hullani az orosz ostromló útegek lövedékei, Hureckoba küldtem őket vissza. Ezzel persze a gyors mozgás lehetőségétől fosztottam meg az ezredet, de erről *előre* úgy sem lehet szó, a *hátrálást* pedig, még csak megfontolás tárgyává sem lehetett tenni.

Az ellátás egészen jó volt, a konyhakocsi esténként néha még az első osztály tüzelőállásaiba is előrejutottak, a falusi kerteken keresztül. Magam eleinte az evésről megfeledeztem. Egyszer a kezembe nyomott valaki egy nagy darab szalámit; abból hihetetlen darabot ettem meg farkasétvággal; akkor jöttem rá, mennyire ki vagyok éhezve. Legsúlyosabb nélkülözés volt az álmatlanság. A legelső harcvonalban, egy kis földszánc mellvédjén levő figyelőhelyemen, kivált az első 24 órában, és kivált a hosszú éjszakákon, megfeszített figyelemre volt szükség. Végre mégis elnyomott a buzgóság. Figyelőállásom alatt volt egy kutyaólyni odu, abba bújtam négykézláb, ott aludtam néha napközben 1–2 órát, a puskák, ágyúk és robbanólövedékek pokoli zenéje mellett, míg megint telefonhoz nem hívtak. A mozgás is elég nehéz volt; bokáig érő agyagos sár, még a primitív sánc belsejében is. Ruháinkat ötször 24 óráig nem tudtuk levetni.

Október 10-én délelőtt 4 ó. 30 p.-kor ért be az ezred, ala-

posan kifáradva, de a diadal szavakkal ki sem fejezhető érzésével szállásaira, mint csakhamar kiderült, csak igen rövid pihenőre.

Néhány nap mulva értesültünk a hullamezők takarítására kirendelt útásztisztektől, hogy mily komoly volt a harmadik harcmozzanat, az oroszok támadási kísérlete a XIV. erőd ellen is: az erőd előterében nagymennyiségű létra, egyéb faanyag és robbantószer volt elhelyezve a végső roham céljaira, továbbá, hogy a veszteség zömét a Bykóvtól északnyugatra elterülő „holt“ tereken — a tartalékok vonalában — kivált a Na-Blonju-erdőcskében — ágyútűzünkben elpusztultak tették ki.

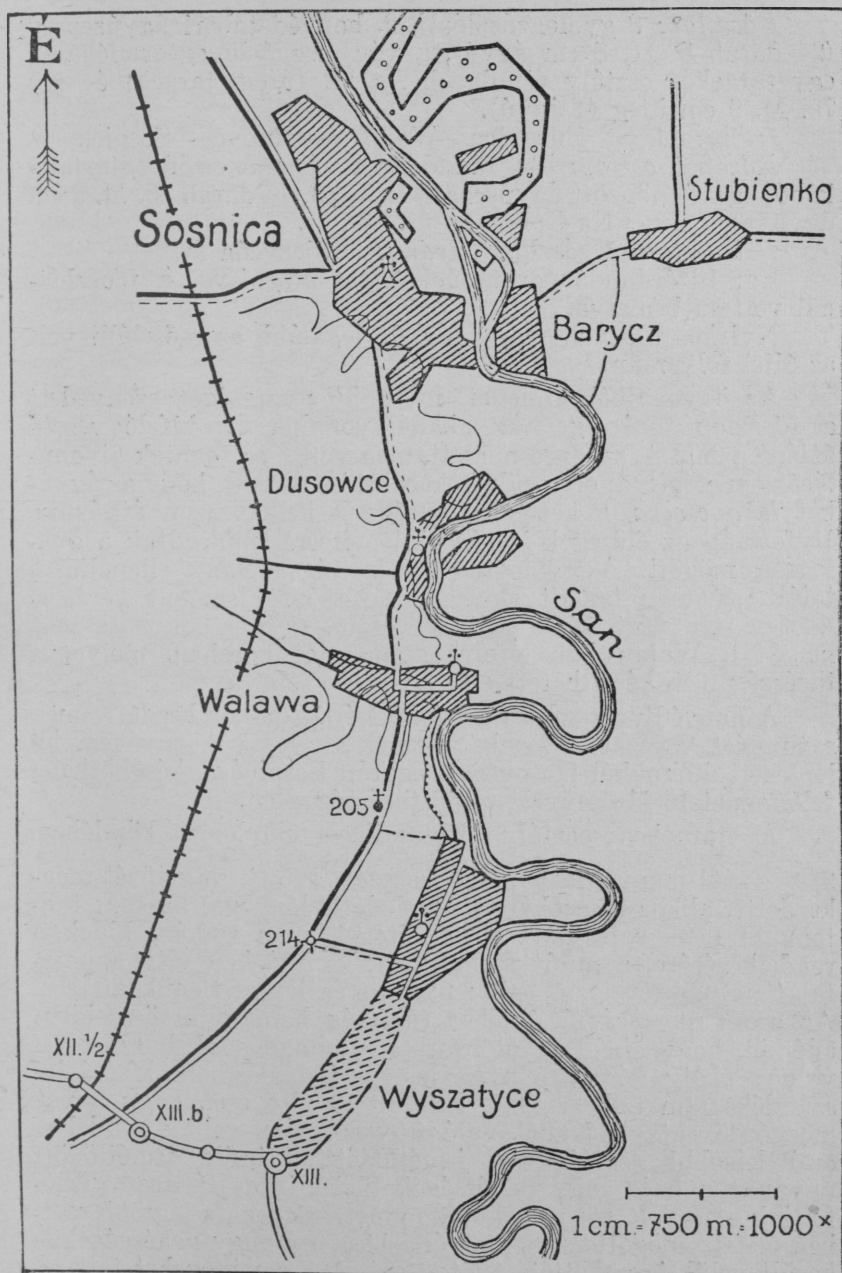
Néhány nap mulva kaptunk a „Gruppenkommando Hurko“-ból egy igen kedves hálálkodó jegyzőkönyvet tizenegy Hurkó-csoportbeli magyar és osztrák tiszt és zászlós aláírásával, melyben a Hurkó-térköz védőőrsége meleg szavakban ad kifejezést hálás köszönetének, hogy a legnagyobb veszélyben megsegítettük őket. Sikerült ezt az érdekes iratot eredetiben és mikrografikus másolatban, a háromévi orosz fogság alatt is, az ezred története számára megmentenem.

#### VI. KIROHANÁS DECEMBER 10.—12.-ÉN WALAWA-SOSNICA FELÉ. (3. vázlat.)

Radko Dimitrievnek a Hurko-Siedliskai arcvonalon szenvedett veresége folyományaképen, az oroszok Przemysl déli és nyugati arcvonala elől is elvonulni kényszerültek; északon Walawa-Sosnicánál még tartották a San-átjárókat. A cs. és kir. III. hadtest ezt a csoportot készült megtámadni. A támadás támogatására a m. kir. 23. honvéd gyaloghadosztály kirohanást hajtott végre északi irányban.

A 2. honvéd tábori ágyúezred, mely 80 órás tűzharca után 10-én délelőtt 4 ó. 30 p.-kor ért szállásaira, 9 ó. 45 p.-kor délelőtt kapta a hadosztályparancsnokság telefonparancsát, hogy déli 12 óraker Zuravicán legyen. 11 ó. 30 p.-kor indulás. Menetelő gyalogság által tartóztatva, 12 ó. 30 p.-kor megérkezés Zuravicára. A községben az út két oldalán átmenet zárt alakzatba. Készültség. Délután 5 óraker helységi tábor elfoglalása. Egész nap hideg eső esett. A laktábor elfoglalása sem jelentett fedelelet. A gyalogság már előbb elhelyezkedett volt a házak, istállók és csűrökben, a lovak túlnyomó része az udvarokon ázott, fázott egész idő alatt. A hangulat mindamellett emelkedett volt. Tudtuk, hogy tábori seregtesteinkkel, nevezetesen a cs. és kir. III. hadsereggel, helyreállt az összeköttetés, a Przemysl szorongató gyűrű össze van törve.

A 23. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság támadási intézkedései szerint, a megerősített hadosztálynak 11-én hajnalban a következő tagolásban kellett megindulnia:



3. vázlat.

*Főoszlop:* 8 gyalogzászlóalj, 2. honvéd táborigényezred (24 darab 5. M. 8 cm ágyú), a vár mozgó lövegtartalékából egy tarackos osztály (12 darab 99. M. 15 cm tarack) és egy 75. M. 9 cm üteg (4 ágyú).

*Irány:* E. St. Zuravica—Walawa—Dusovce—Sosnica.

*Középső oszlop:* 5½ zászlóalj, a vár mozgó lövegtartalékából egy rögtönzött ágyúezred (4 üteg), 16 darab 75. M. 9 cm ágyúval. *Irány:* Na-Górachon át.

*Bal oszlop:* 1 zászlóalj. *Irány:* Trojczycén át.

En, tüzérdandárparancsnoksággal megbízva, a főoszlopnál voltam beosztva.

Nyirkos idő volt, nagy sár, de legalább az eső elállt volt az éjjel folyamán.

Az övonalból kimenet, nagy időveszteséget szenvedett a főoszlop tüzérsége. Az akadályvonalon át, kifelé vezető útjára a XII½. sz. erőd mellett, nem volt 6-os fogatok kivonulására megépítve; oly szűk és kacskaringós volt, hogy az ágyúkat *lekapcsolva*, a kezelőlegénységnek kellett azon áthúznia. Ilyformán az élütegek is több kilométerre lemaradtak a gyalogság mögött. A gyalogság Walawaig osekély ellenállásra talált, gyorsan haladt előre; a tüzérségre ismételt kérésem dacára sem várt. Ez a sietség veszteségekkel bosszulta meg magát a Walawaban lefolyt gyalogsági harcban, melyet a tüzérség nem készíthetett elő.

A honvédtüzérezred délután 12 ó. 15 p.-kor kezdte meg a tüzelést Wyszatice északi végénél, a  $\triangle$  213. környékén, jól lenlezett állásokból Dusovcere; azután Sosnicára, később kelet felé menetelő járóművek, majd tüzérség ellen.

A tarackos osztály Wyszatice temploma közelében, †  
213.  $\triangle$ -nál ment állásba. Órákhosszat tartott, míg tüzét megkezdte, akkor nemsokára beesteledett; lényeges hasznát tudtommal nem vettük. A 9 cm üteget, nem tudom, kinek a rendelkezésére, a műút mellett 214.  $\diamond$  vidéken vitte tapasztalatlan parancsnoka, egész nyíltan és leplezetlenül, állásba. Az orosz nagyszámú és éber tüzérség hamarosan összelötte, anélkül, hogy ebből az áldozatból a támadásnak haszna lett volna; pedig későbbre a gyalogság támadásának kísérésére szándékoztam felhasználni. Ez volt az első eset, hogy a vár mozgó lövegtartalékából való ütegek alám voltak rendelve, ami későbbi csatáinkban ismétlődött. Mindig ismétlődött ugyanaz a baj: nagy nehézségek tűzük irányításában. Telefonjuk nem volt, sőt még küldőnc lovasaik sem, a legtöbb esetben messze mögöttém mentek állásba s így nagy nehézségekbe került velük összeköttetést létesíteni. A 9 cm ütegeket tapasztalatlan tartalékos és népfölkelő (többnyire vártüzér) tisztek

vezették. Ezek az ütegek rendszerint sok gondot okoztak, hasznot pedig keveset hoztak, tekintettel csekély lövőtávolságukra és hatásukra, a lövegszámban ürméretben és lövőtávolságban bennünket felülmúló, lövészerrel bőven ellátott, kitűnően felszerelt, jól vezetett és kiszolgált orosz tüzérséggel szemben.

A 15 cm tarackoknál, az összeköttetés nehézségeitől eltekintve, nagy baj volt a mozgó harcban, hogy az állásba való beérkezéstől többnyire 3 óra hosszat, sőt tovább is tartott, míg magukat beépítették és a tüzet megkezdték. Akkorra a harci helyzet néha lényegesen változott; új intézkedésekre volt szükség, új nehézségekkel, az ő összeköttetésük hiányossága miatt.

Békeidőbeli gyakorlati kifejezést használva, sok vártüzér működése nagyon „unalmas“ volt a táboritüzérek igényeihez képest. Ez az „unalmasság“ azonban, az adott esetekben, nagyon is izgató volt.

Elég bajt okozott az is, hogy a vártüzérek hozzá voltak szokva a négyzetes beosztású terv (Planquadrattabelle) szerint való lövéshez; nem vetettek mindig megfelelő súlyt a lövések megfigyelésére. Amellett a bronzcsövek a háború folyamán elhasználódtak, lövőtávolságuk kisebb-nagyobb mértékben csökkent, a későbbi harcok folyamán az a gyanú erősödött meg, hogy néha gyalogságunkat veszélyeztetik. Szemtanuja voltam az egyik csatában (február 17.), hogy törzsem felett robbant fel egy 15 cm srápnél és tőlem alig 100 lépésre esett le a hüvelye. A dandártörzs kb. 3500 méternyi, az ellenséges rajvonál kb. 5000 m-nyi távolságban volt ez alkalommal tarackjainktól.

A honvéd gyalogság a délután folyamán rohammal elfoglalta a drohojowi kastélyt, falut, Walawát, azután — most már megfelelő tüzérségi támogatással — Dusowcét. Így az oroszokat az egész vonalon visszaverve, lehetővé tették III. hadtestünk kibontakozását a Rokietnica völgyéből.

A 2. honvéd tábori ágyúezred eközben annyira elfogyasztotta lövészerét, hogy lövegenként már csak 10 lövése maradt; a 2. és 3. üteg ágyúit 9 cm-re (Uchatius) kellett átcserelni. A lövészeres oszlop utóbb a 6. (közös) hadosztálytól szerzett lövészeret. Közben a 23. honvéd gyaloghadosztály parancsnoksága, miután 12-ére a támadás folytatását tervezte, a várból 9 cm ütegeket kért segítségül; ilyenekből azonban már a várban sem volt tartalék. Délután 5 órakor sötétedett; az ezred beszüntette a tüzet. Állásainkban háltunk a sárban. Egy frissen ásott gödörben, gallyakon, nagyot aludtam a még ki nem hevert hurkói álmatlanság után.

Éjjel értesült a 23. honvéd hadosztály parancsnoksága, hogy a III. hadtest 11-én Kaszycén és Zamiechowon át foly-

tatja előnyomulását. A reggelig beérkezett jelentések szerint nyilvánvalóvá lett, hogy az oroszok főereje az éj folyamán visszavonult. Csapataink az éj folyamán több eredményes támadást hajtottak végre és üldözték a visszavonuló ellenséget. A második és harmadik honvédüteg, melyek teljesen ellőtték volt lövészerüket, visszamentek, gondolom Zuravicára, hogy ágyúikat átcseréljék. Ha jól emlékszem, a várban már nem tudtak Uchatiasokat kapni, ezért 12-én már nem vettek részt a csatában.

Október 12-én, rövid tüzelés után, az első és negyedik üteget előreveztettem a Walawa és Dusovce közötti területre. Indulás 11 órakor. Tüzelés kezdete az új állásban déli 12 órakor. Előbb Sosnica, utóbb Barycz községre. A tüzérség feladata: a San keleti partján létesített orosz állások elleni támadás előkészítése. Mikor reggel előrelovagoltam, az új állások kiszemelésére, Dusovce községben nagy örömkre egy 3. hadtestbeli sárga dragonyos főhadnaggal találkoztunk. Végre keztfoghattam a táborihadsereg egy képviselőjével.

Az új állásban még használatlan, új orosz fedezékeket találtunk. Tanulhattunk a mintaszerű kivitelből. Még friss szalmával is gondosan ki voltak helyenként párnázva.

Kísérletet tettem egy figyelőlétra alkalmazásával. Dusovce északi szegélyére rendeltem, telefonjárőröket is adtam az illető tisztnek, de jelentést tőle a csata végéig nem kaptam. A későbbi csatákban sem került a sor ennek a nehézkes szerzősáznak használatára.

A tarackos osztályt is előre rendeltem, ha jól emlékszem, Walawára. Nagysokára végre megkezdette tüzét, de bizony nem volt köszönet benne: Sosnica faluba lőtt, hová mint utóbb hallottam, már a saját hadosztályunk törzse is bejutott volt. Akkor azután alig bírtam elhallgattatni.

12-én az oroszok csak főoszlopunkkal szemben fejtettek ki számottevő ellenállást, azonban itt is döntő vereséget szenvedtek. Csapataink rohammal bevették Sosnicát. Az ellenség nagy rendetlenségben vonult vissza a sosnicai San-hidakon; egyes osztagaik rögtönzött tutajokon keltek át a folyó keleti partjára. A honvédütegeknek „szép“ céljaik akadtak. A Sosnicára intézett támadás hevessége folytán, az ellenség visszavonulása oly hirtelen történt, hogy túlterhelt hidak beszakadtak és sokan a folyóban lelték halálukat. A honvédütegek délután 3 ó. 50 p.-kor szüntették be a tüzet, mert a San keleti partjára tervezett támadás abbamaradt.

A kitörést a legszebb siker koronázta. Támadásunkkal hadseregünk előnyomulását a San-folyóhoz lényegesen előmozdítottuk. A 2. honvéd tábori ágyúszedre éppen nagy

volt a csata eredménye: lövészeres kocsijaink végre ismét megteltek.

12-én este a 6. közös hadosztály felváltotta a kitörő csapatokat s azok visszatértek a várba. Éjjeli fárasztó menetelés után, 13-án érkeztek vissza hős ezredeink kimerülten, többszáz halottat és sebesültet veszítve a kétnapos harcban, de büszke önérzettel s a kitűnően teljesített kötelesség megnyugtató tudatával. Bizony, megint csak rövid pihenőre, mert legnagyobbbészrt másnap tovább kellett menetelniök, hogy résztvegyenek a Magiera körüli hosszás és véres harcokban.

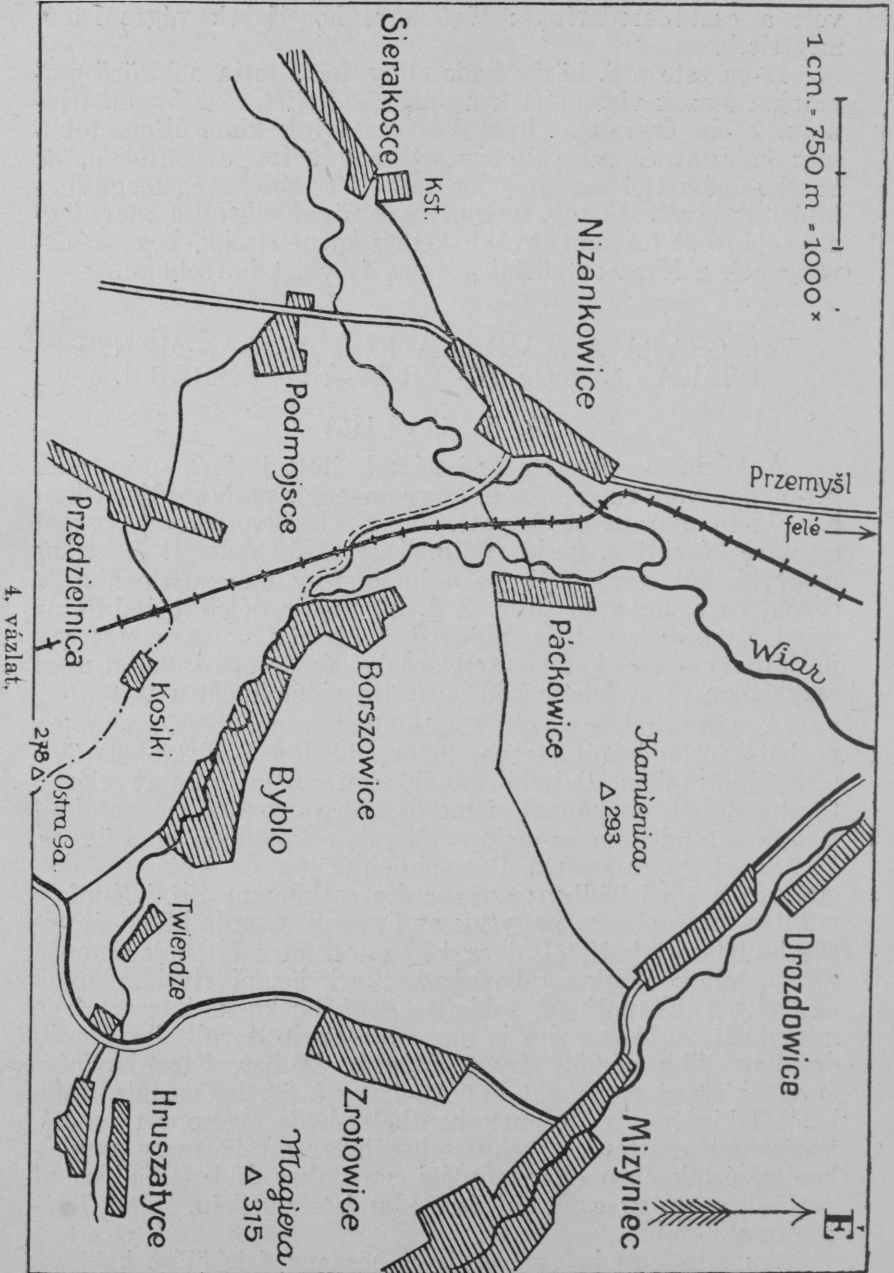
## VII. CSATA A MAGIERA KÖRÜL (SAN-MENTI CSATA.) 1914 OKTÓBER 14—NOVEMBER 4.

(4., 5., 6. vázlat.)

A Walawa—Sosnica felé végrehajtott kitörés után, csak két napja volt az ezrednek, hogy magát rendbeszedje. Október 15-én parancsot kapott, hogy eleségvonatával együtt menetre készüljön, majd pedig, hogy 16-án délelőtt 5 órakor Nehrybkánál sorakozzék be a hadosztály menetoszlopába az elővéd és a főcsapat közé. 3 ó. 30 p.-kor délelőtt indult az ezred táborából. Csípős, hideg őszi éjszaka volt, melyet egy jól látható fényes üstökös tett érdekessé; de nem sokáig, mert csakhamar sűrű, fekete köd borította sötét leplét a tájra.

A vár minden részéből a találkához menetelő csapatok várható torlódásától tartva, táborunkból a Lwóskieből rövidítő oldalutakon Dziadówkánál akartam a műutat elérni. Óvatosságból a helytel ismerős, Przemyslben megalakult 4. úteget rendeltem az oszlop élére, de a különben igen ügyes, kiváló útepparancsnok, Bretschneider cs. és kir. százados, eltévedt a sűrű ködben; szerencsére csakhamar rátaláltunk a műútra. Még el sem hagytuk az övonalat, erős közeli ágyúzás hallatszott balfelől, de a köd miatt nem láttunk semmit. Sűrűn találkoztunk a tábori hadseregek járműveivel. A lovak elcsigázott állapotban, sokkal gyengébbeknek látszottak a mieinknél. A lószerszám is nagyon megviselt volt. Az útszéli árokban több döglött lovat láttunk. Délben Nizankovicére érve, az ezred parancsot kapott, hogy a 23. hadosztály kötelekéből kiválva, a Tschurtschenthaler-hadseregcsoport rendelkezésére bocsáttatik. Tschurtschenthaler altábornagy rendelkezései értelmében előnyomulási vonalakat és tüzelőállásokat vettünk szemügyre Kosiki és Podmojsce vidékén, keleti lövőiránnyal.

Az általános helyzetről igen lézagos értesülést kaptam. Ez az ideiglenesen beosztottak gyakori sorsa.



Kivált saját csapataink hadrendjéről, beosztásáról, helyzetéről, Nizankowicen nem értesültem. Egy felderítő tisztem jelentette, hogy a Podmojsce felé vivő műúton lovagoltában, a közelben srapelrobbanásokat látott. Minden különösebb emóció nélkül elhittem, pedig ez a hír, ha igaz, tábori hadseregünk katasztrófáját jelentette volna. Alaposabb kikérdezés után csakhamar kiderült, hogy az illető nem Podmojsce, hanem Borsowice felé lovagolt. Csak 18-án kiküldött saját járőreim által értesültem közvetlenül, szomszédos seregtesteink általános helyzetéről; 19-étől kezdve újra a 23. honvédhadosztály kötelékébe jutván, értesültem mindenről, ami érdekelt.

A 17-ére virradó éjjelt az ezred ütközetvonatával Podmojscén, az újból megtöltött ágyús lövészeres oszlop Sierakoscén töltötte. Az éjjel érkezett eligazítás elrendelte, hogy az ezred az előtte való nap Kosiki vidékén kiszemelt állásaiból, a déli szomszéd Henriquez-hadseregcsoport támadását támogassa. Október 17-én, kora hajnalban, még sötétben, indultunk Podmojscéről Przedzielnicán át Kosiki felé. A rendkívül nehéz, teljesen átázott, szinte szurkos agyagban, igen lassan haladt a menet, súlyos gondjaink támadtak, kivált hámos lovaink miatt, melyek már két hete majdnem folyton fedél nélkül, alig ápolva, időnként elégtelenül táplálva, ritkán jutottak rendes éjjeli nyugalomhoz is, és láthatólag elgyengültek. Személyesen is eleget szenvedtem lovaink gyengesége miatt. Éppen ezekben a napokban kétszer buktam fel. Egyik félvéretem Kulikownál lőtték ki alólam, a másik ugyanakkor szintén puskagolyótól súlyosan sebesülve, Lembergben elmaradt; a harmadik a menetek közben súlyos beteg lett, Jaworowban elmaradt; a negyedik, egy kiváló telivér, csökönyös volt; meneteken igen kellemes, de használhatatlan, ha ütközetben teljes cselekvőszabadságomra volt szükség; ilyenkor altiszti lovakat kellett használnom. Saját bőrömön láttam beigazolva annak a régi elvnek helyességét, hogy megbízható, jó ló menynyire fontos a parancsnoknak.

Nagy nehezen, délelőtt 7 ó. 15 p.-re, az ezredparancsnokság az I. osztállyal az Ostra Ga.-tól északra, egy a terep által leplezett, tágas, tüzelőállásba vonult be, melyben idővel hevenyészett lövegállásokat ástunk ki. A II. osztály, Borsowice keleti végétől délre, hasonló állásba vonult.

Mint már más előző csatákban is, hol személyesen választottam ki a tüzelővonalat, nagyon feszélyezett ágyúink lapos lövedékpályája. A fedezésnek, vagy legalább az ellenséges szemrevétel elleni leplezésnek oly fontos követelményét, nagyon nehéz volt a még fontosabbal: az átlőhetés lehetőségével egybehangolni.

Délelőtt 7 ó. 30 p.-tól délután 3 óráig tűzharc, lépcsőzött

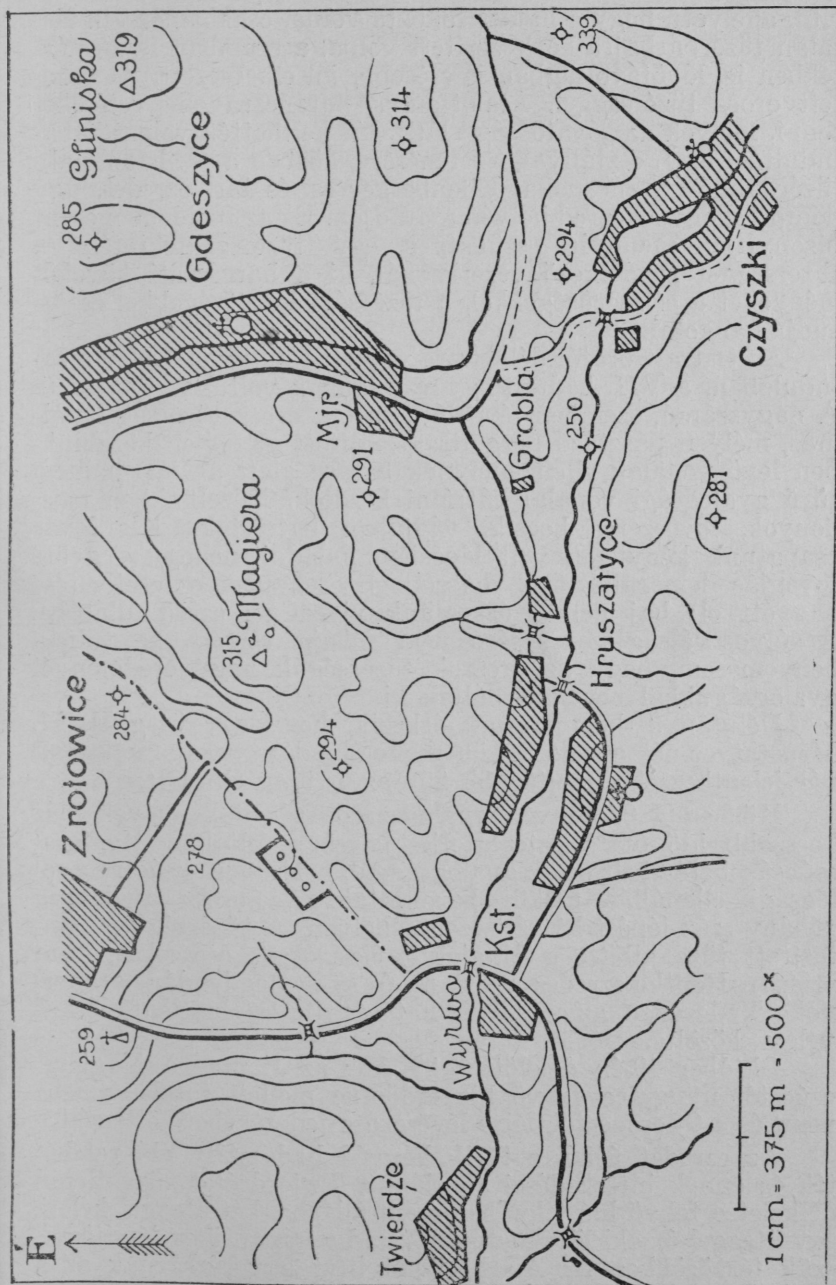
sortüzekkel a Magiera csúcsán és attól délre befészkelte oroszok ellen. Fő tüzelőirány a Magiera volt. A Magiera, nyugat felől nézve, meredek kúp körvonalát mutatta, csúcsán kis erdő, mely napról-napra ritkább lett; végül teljesen eltűnt. Majdnem folyton por- és füstfelhő terjengett felette, gránátjaink becsapódásaitól. Az ellenség csakhamar erős ágyú- és taracktüzelést zúdított az Ostra Ga.-ra. Ezzel bizonyítékát adta, egyrészt, hogy tüzünk érzékeny, másrészt, hogy állásunk az Ostra Ga.-tól északra, jól van leplezve. Nem lehetetlen, hogy ezt a tüzelést az ütegek mögött, a domboldalon ismételve ácsorgó munkások váltották ki. Lovast küldtem oda, hogy elzavarja őket, de azután megint csak ott gyülekeztek. Utóbb támadt az a gyanúm, vajjon nem orosz megbízott rendezte-e az egészet, hogy az orosz ütegeknek az oldalirányt jelezze. Ha így volt is, eredményt nem ért el. Az ezredben semmi kár se esett.

Október 18-án reggel részben lovas, részben gyalogjárőröket küldtem a szomszédos gyalogsági csoportokhoz és ütegekhez, melyek a helyzetről értékes felvilágosításokat hoztak. Az általános helyzet, mint részben járőreinktől, részben csak évek múlva, más forrásokból értesültem, körülbelül a következő volt:

Przemysltől északra nagyjában a San-folyó volt saját csapataink és az oroszok közti elválasztó vonal, ott a mi IX. és XVII. hadtestünk állt harcban. Przemysltől délre az oroszok jól megerősített első vonala a Tyszkovice Mizynieci műúttól 1000—2000 m-re keletre, Mizyniec község közepétől a Magiera 315.  $\triangle$  csúcsán át és Hruszatyce keleti vége irányában húzódott tovább messze dél felé. Teljes kiterjedését dél felé nem ismerem.

Przemysltől délre saját seregtesteink közül a XI. hadtest, a 44. közös, 23. honvéd hadosztály és a VII. hadtest voltak közelemben, a többiekről nincs pontos értesülésem. Ezekon kívül ott volt állásban Przemysl várnak csaknem egész mozgó ágyútartaléka is. Az oroszok részéről a 3. (Radko Dimitriew), a 11. és 8. (Bruszilow) hadsereg vett részt ebben a csatában.

Október 18-án délelőtt 7 ó. 30 p.-kor kaptam a csoportparancsnok intézkedését, melynek értelmében azután az ezred, egész nap, az előző napon is lőtt területekre tüzelt. Délben érkezett a parancs, közelebb fekvő állás elfoglalására. Hogy ennek megfeleljek, az Ostra Górától délkeletre fekvő területre lovagoltam kis törzsemmel szemrevételezni. Ott a VII. hadtest tüzérdandárparancsnokával jutottam érintkezésbe, ki azonban tudatta, hogy minden félig-meddig alkalmas helyet a környéken az ő ütegei foglalnak el. Végre kiszemeltem egy teljesen nyílt állást, mely azonban nézetem sze-



5. vázlat.

ritn, ahelyett, hogy a hatást fokozta volna, csakhamar kilátástalan tüzérpárbajra kényszerített volna, a számban is, ürmértékben is, lövőtávolságban is erősebb, jól elhelyezett, jól vezetett orosz tüzérsggel. Átalottam a parancsra ellenvetéseket tenni, melyek az „óvatosság“ látszatát kelthették volna; útbaindultam az I. osztállyal. Szerencsére, közben a 44. hadosztály tüzérdandárparancsnoka, Ellenberger cs. és kir. ezredes, úgy döntött, hogy az ezred helyén maradjon. Ez az incidens megint bizonyítja, mennyire szükséges egy tüzérszaktektentély a tüzérsggel rendelkező vezérkarnál, ki a harcászati követelményeket a célszerűségekkel, a tüzérsggi lehetőségekkel egybe tudja hangolni.

Az Ostra Górától délkeletre végzett szemrevételről visszaindulóban, a VII. hadtest egy válságának voltunk szemtanui. A nagyszámú, szemben lévő láthatatlan orosz tüzérsg hatalmas, mélyen pásztázó pergőtüzet zúdított az éppen közelünkben levő vonalak ellen, melynek hatása alatt a VII. hadtest sűrű gyalogsági vonalai hátrálni kezdtek. Közelünkben mozdonyok, lövészeres kocsik, vágóban hátráltak. Kis lovas csapatunk kénytelen volt lépésben haladni, nehogy a gyors lovaglás demoralizálólag hasson. Szerencsénk ez esetben se hagyott el: baj nélkül érkeztünk vissza az ezred állásába. A súlyos válság szerencsére nem sokáig tartott, az volt a benyomásom, hogy az oroszok tüzérsgük nagy eredményét gyalogságukkal nem használták ki.

Délután 9 -kor parancs érkezik, hogy egy üteg H. H. Hruszatyce-nél a 122. közös gyalogdandár parancsnokságánál jelentkezzék. Délután 9h 25 az 1. üteg elindult.

Közben a 8. honvéd gyalogezred századai, melyek már hosszabb idő óta veszteségteljes harcban álltak a Magiera-csúcsán befészkelte orosz gyalogsággal, a Magiera-csúcsra gyalogsági ellenállás nélkül bevonultak. Az orosz gyalogság néhány száz lépést hátrált ezen a helyen. A tüzérsg összpontosított tüze kilötte a Magiera-csúcsáról az oroszokat, mint másnap Hentke ezredes a 122. cs. és k. gyalogdandár parancsnoka Twierdzen, az ezred tűz hatását dicsérő kijelentésekkel, velem közölte.

Október 19-én délelőtt 6 20 -kor az 1. üteg a Magiera-csúcsától nyugatra fekvő kis erdőcske mellett tüzelő állásba ment és a Gdeszycetől délre levő orosz fedezékeket vette célba.

Az ezredet újból a 23-ik honvéd hadosztály alá rendelték és ennek intézkedései alapján, a Twierdzétől közvetlenül délkeletre fekvő kis teknőben ment állásba, két üteggel keleti, egy üteggel északi lövőiránnyal, mind a három üteg lépcsőzve, szűk térközökkel. Az északi lövőirányt a vezérkarnak az a kívánalma okolta meg, hogy a Mizyniec környékén levő orosz

állások oldaloztassanak. Ez a rendelet azonban nem volt teljesíthető, megbízható megfigyelés hiánya miatt. Nemsokára ez a 3. üteg is arcvonalt változtatott kelet felé. Ilyen bonyolódott feladat alapfeltétele a megbízható összeköttetés az oldalozendó vonalakkal közvetlenül szemben álló gyalogságunkkal, erre pedig a műszaki felszerelés gyarlósága és elégtelensége mellett gondolni sem lehetett. Saját, amúgy is szegényes, távbeszélő felszerelésünk mind súlyosabb gondokat okozott. Mind egyre több készülék vált megbízhatatlanná, a drótvezetékek gyenge volt, minduntalan elszakadt. Egyik-másik üteg talált néhány kilométer orosz telefontótot. Irigyeltük az orosz tűzéréktől a kiváló anyagot. Nálunk még tűzszünetek is előfordultak, tisztán azért, mert az ütegpáncsnok figyelőállása és az elsőtiszt közt minduntalan megszakadt a távbeszélő összeköttetés. Már jelentésváltókra<sup>1</sup> is ráfanyalodtunk. Békében mennyi időt fecséreltünk a zászlójelzésre, a Morse *abc*-re! Most még a módszer kevésszámú fanatikus híve is látta, hogy ez komoly helyzetekben rendszerint teljesen használhatatlan a tűzérharcban.

Az ezred a Gdeszycze-Czyszki közti térben a saját vonalainkkal harcban álló ellenséges gyalogság fedezékeire tüzel; elülső vonalaink telefontóközlései szerint jó eredménnyel. Gyalogságunk veszteségteljes harc árán lépésről-lépésre előre küzdi magát.

Minthogy Unschuld ezredes, a m. kir. 23. honvéd tűzér-dandárparancsnoka — ha jól emlékszem október 20-án — hősi halált halt, a 23. honvéd gyaloghadosztály tűzérdandárának parságával bizattam meg, ha jól tudom október 29-ével.

Unschuld ezredes dandárparancsnokot és vezérkari tisztjét, Pistauer főhadnagyot, a Borszovice falutól északkeletre kimagasló 303  $\diamond$  közvetlen közelében levő figyelőállásukban, egy kis fedezékben, egy orosz tűzérési lövedék ölte meg. Mint hallottam, figyelőállásukhoz számos küldönc járt jelentésekkel; ilyeneket vehetett észre a megfigyelőkkel kitűnően ellátott orosz tűzérés, mely mint már a lebergi csatákban láttuk, nem sajnálta az ágyútüzet egyes emberekre, még nagy távolságra sem, ha a békegyakorlatainkban annyira kedvelt „hőshalmokon“ („Heldenhügel“) mutatkoztak.

A dandár állománya idővel a következő lett: A 2. honvéd tábori ágyús ezred 24 ágyúján kívül, 2 10 cm hegyi tarack, 6—15 cm nehéz tábori tarack, 4—80 M. 15 cm ostromlómozsár, végül a cs. és kir. 20. tábori ágyúezred II. osztályának 5 M. 8 cm 12 ágyúja, tehát összesen 48 löveg. Legelső gondom volt vázlatot készíttetni azokról a terepsávokról, melyeket az üte-

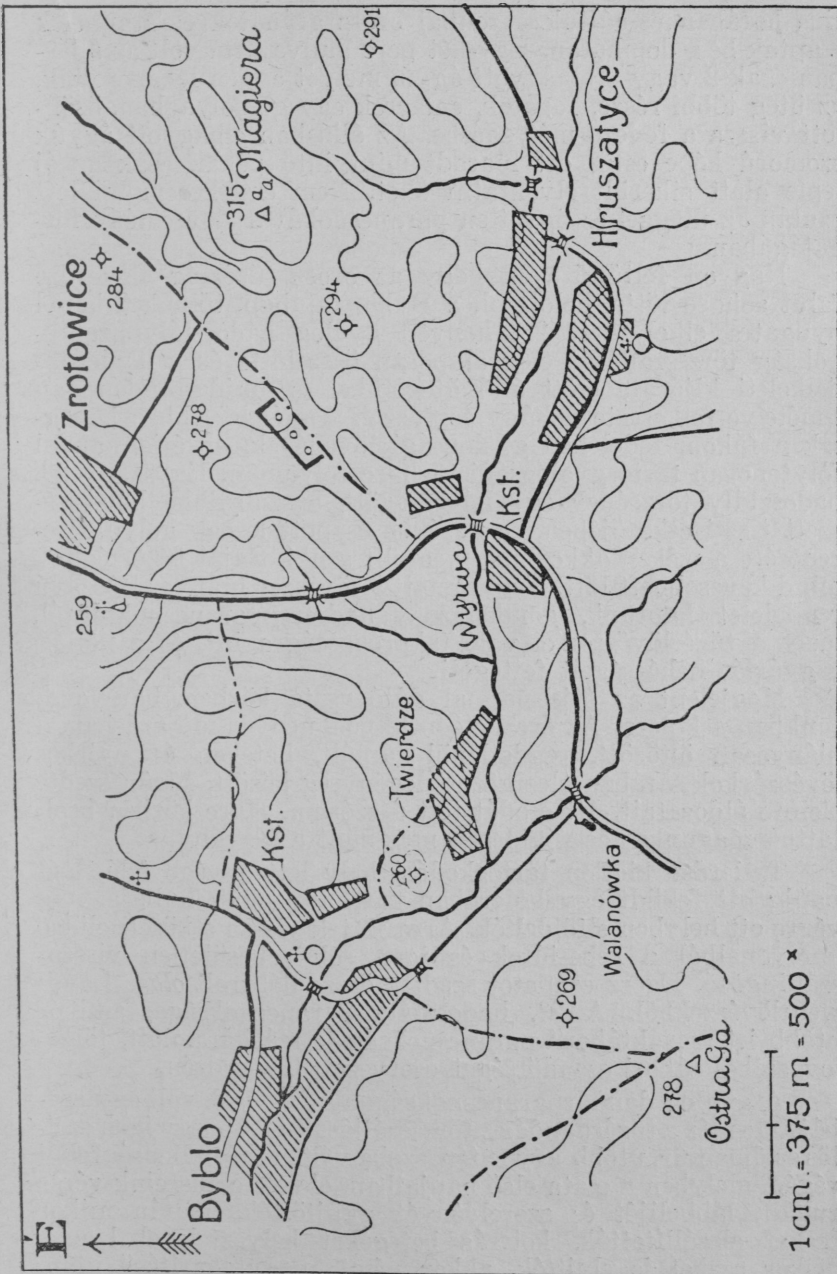
<sup>1</sup> Relais.

gek állásaikból tűzbe tudtak fogni. E vázlatok alapján rendelkeztem azután, ha felső parancs, vagy az elülső vonalak kívánsága szerint, valahol tűzérsegi támogatásra volt szükség. E módszer a későbbi, Przemysl körüli harcokban is, hol mint tűzérdandár vagy tűzercsoportparancsnok, a legkülönbözőbb mintájú, ürméretű és elhelyezésű várágyúkkal is rendelkeztem, nagyon kívánatos volt. Legkedvesebb lövegünk volt a tarack, görbült lövedékpályája, lövedékeink hatása és kitünő találati biztonsága miatt. A 15 cm mozsárüteg csak 3000 m-re lőtt ugyan, de célszerűen volt elhelyezve, jó hasznát vettük — fájdalom csekély számú — nehéz lövedékeinek. Az 5. M. srapnelekből, csekély hatású kis töltelék-golyói miatt, mindjobban kiábrándultunk. A legnagyobb gondot fordítottuk az elülső vonalakkal való összeköttetésre. A heteken át szakadatlanul, éjjel-nappal tartó, mindkét félre veszteségteljes gyalogsági tűzharc alatt, üres volt a harc tér, nagy ritkán lehetett élő célok jelenlétét eláruló mozgást észlelni.

Az ütegek, a lövészerrel való kényszerű takarékoskodás miatt, csak különös alkalmakkor fejtettek ki nagyobb tűzgyorsaságot. Ily alkalom volt például, ha megfigyelőink a konyhakocsik megjelenését jelenthették az orosz vonalokban, ami ismételve sikerült. Az oroszok hasonlóképen bántak velünk. A Magiera rá ételt hordó szakácsok közül többen elestek útközben; azután már csaknem kizárólag éjjel közlekedtünk bizonyos terepsávokon. Kedvelt szórakozása volt elülső vonalainknak, ásót nyújtani fel a fedezék fölé, hogy az oroszoktól gyors tüzet csaljanak ki.

A Magiera véráztatta csúcsán is volt egy tiszt, mint megfigyelő, az oda összpontosított orosz ágyútűz dacára, ismételve kaptunk onnan jelentéseket. Ez a tiszt egyúttal orosz fejekre is vadászott karabélyával, valószínűleg jó eredménnyel. Egy figyelőállásban, október 27-én, a II-ik osztály kiváló vitéz parancsnoka, Peitler őrnagy, súlyosan megsebesült. Egy srapnel összetörte alsó állkapcsát. Mikor elbúcsúztam tőle, állapota reménytelennek látszott. Szerencsére azonban azonnal Budapestre lehetett szállítani. Meggyógyult, dicsőséges részt vehetett a déli arcvonali harcaiban és elkerülte súlyos sebe árán a szibériai rabságot.

Az orosz tűzerek a megfigyelő szolgálatot igen jól látták el. Egy délelőtt jelentkezett nálam, Twierdzén, egy fiatal vár-tűzértiszt azzal, hogy ütege (egy 75 M. 9 cm üteg) a mozgó lövegtartalékból, mindjárt fel fog vonulni a tőlünk közvetlenül észak felé húzódó háton. Visszakoztatni akartam a tapasztalatlan ember intézkedését, meglévén győződve, hogy az orosz tűzérseggel azonnal ráveti magát. De már jött is a szerencsétlen üteg, tűzvonalba, a teljesen nyílt állásba, ahogy Ucha-



6. Vázlat.

tius korában csináltuk. Azonnal orosz gránátok és srapnelek csaptak be a domháton. Egy-két perc múlva nem volt az állásban csak 2 vagy 3 elhagyott ágyú, melyet éppen lekapcsoltak, az üteg többi része, fogatok, emberek egy gomolyagban, özönlött vissza a fedező mélyedésbe. Az állásban elhagyott ágyúk szomorú képe estig ott maradt mint intó példa, csak az éj leple alatt sikerült elvontatni őket. Nem emlékezem mi lett ezután az üteggel és ügyetlen parancsnokával az esemény forratagában.

Nagyon feltűnő volt, hogy az orosz tüzérség Twierdze falut sohase lőtte, holott pl. a Byblo faluban, tőlünk 2 km-el nyugatra elhelyezett 23. honvéd gyalog hadosztályparancsnokság törzsszállását elég alaposan összelőtte és a Twierdze délkeleti kijárata előtt álló ütegeinket is majd minden nap ismételve felkereste néhány sortűzzel. Annál bővebben kopogtak a fákon, fedeleken gyalogsági lövedékek, az éjjel-nappal folytonosan tartó gyalogsági tűzharc folyamán. Egyszer a 23. hadosztály törzsének egy ház mögött, a szabadban hevenyérendes tiszt ítékezőjében, egy székbe csapott le egy golyó. Szerencsére a széken akkor még nem ült senki. Saját tüzérségünk mind kevesebb lett. Fenyegedett a lövészer hiánya. Bőszavú rendeletet kaptunk, gondolom a hadseregparancsnokságtól, mely a tüzérlövészerrel való takarékosagra int, és a pótlás, a gyártás nehézségeit fejtegeti.

Megjelent az éjjel-nappal dúló csata közben, harcvonalunkban a kolera. Az érezhetően hűvös, nedves időjárásban, a hiányosan öltözött, rendetlenül táplált, heteken át nyirkos lövészárkok sarában elcsigázott legénység között, sűrűn szedte eleinte áldozatait. Itt csodát tett a szérum. Harc közben beoltattuk magunkat és rövidesen megszűnt a járvány.

Twierdze kietlen tartózkodási hely lett a vége felé. Két napig ott feküdt egy kolerában meghalt ember hullája, míg végre ott helyben elföldelték. Arra jöttek vissza a közeli elülső harcvonalból a sebesültek és igen sok sebesületlen visszaszállingózó. Egész csapatot szedtek össze déltiroli *olasz* Landwehrlövészekből. A 23. hadosztály parancsnoksága, amikor utóbb itt a „laktábor“ parancsnokság is reá háramlott, törzslóvasaiból labori csendőrséget szervezett Twierdzén.

A gyalog dandárparancsnokságnak még csak volt egy szobája, de már a tüzérdandár „törzsszállása“ előbb egy igen szelős szalmacsűr, utóbb egy rutén szoba volt, a falu ellenségfelőli végén, melyben a csata első napjaiban elesett embereink véres ruháit, lábbelijét és szerelvényét gyűjtötték, azután mikor ezeket elszállították, koleras beteget helyeztek el benne. Mikor ezeket is elvitték, akkor némi „nagyakarítás“ után, melynek során a kályha bedült, a tüzér dandártörzs szállásává

lépett elő a rutén vityilló. Az ütegeknél a tisztek és a legénység, a fokozódó hideg ellen, földalatti szállásokat rendeztek be. Szalma volt még elég. Nagy baj volt azonban a vízhiány. Kevés volt a kút, sok az ember és a ló. Csakhamar pocsolyalé volt csak, amiből teánkat főztük. Megint nem mosakodtunk napokon át.

A Magiera körüli csatának az vetett véget, hogy a 9. német hadsereg, mely Ivangorod felé előnyomulásban volt, október vége felé a Nikolaj Nikolajevics által kezdett oldal-támadás elől visszavonulni kényszerült és a Posen-Thorn vidékére szállíttatott. Az így támadt rés betöltésére a 2. hadsereg rendeltetett, amely Przemysltől délnyugatra Samboron át támadt volt, a 3. hadsereg pedig a Santól a Kárpátok felé vonult vissza, nyugati irányban.

Már megint beteljesedett a balsors, mely a 23. honvédhadosztályt, első csatájától kezdve, folyton üldözte. Minden csatánkban győztünk, vagy legalább is megálltuk helyünket, soha vereséget nem szenvedtünk, de minden csatánk után, hadászati okokból, vissza kellett vonulnunk, a szomszédságban előállott helyzet miatt.

Október végén kivonták a tábori hadsereg esapatait a Hruszotyce—Magiera—Mizyniec körüli állásokból, hol eddig időnként az elülső vonalban, hihetetlen keveredésben volt egvütt honvéd, bosnyák, Landwehr stb. Egyedül maradt a 23. honvéd gyaloghadosztály, mely időközben az eddig Przemyslben maradt zászlóaljait is részben magához vonta. A 23. honvéd gyaloghadosztály tüzérdandárából lassanként elvontak minden üteget, csak a 2. honvéd ágyúszereg maradt meg. A hadosztály erőveltsége 11 zászlóaljból állt, összesen csak 4893 főnyi létszámmal! Szerencsére az oroszok nem voltak nagyon tevékenyek, nekünk engedték át az iniciatívát. Csak ágyúik vitték a nagy szót. Persze ők kaptak elég lövésert, mi pedig csak takarékoságra intő parancsokat. Éjjel-nappali harci zaj mellett, csak állott a csata az oroszok óriási túlereje dacára.

November 2-án a következő két kedves táviratot kaptam:

„Versec város közönsége lelkes örömmel és büszkeséggel értesült, házi ezredének Przemysl védelme körül tanúsított döntő lefolyású, hősiességű magatartásáról. Ezen alkalommal szívből üdvözljük az ezrednek egyaránt hős parancsnokát és tisztikarát, valamint vitéz legénységét, azon hő kívánsággal, hogy a végleges győzelem kivívása után dicsőségteljesen térjenek vissza városunk hálás polgárságának körébe. Dr. Rezuha István kir. tanácsos, polgármester.“

„Versec város közönsége nevében a polgármester úr részéről tolmácsolt szerencsekívánatokhoz szívem teljes melegével

csatlakozom a magam részéről is, Isten áldását könyörögve hős fegyvereinkre. Br. Dániel Tibor dr. főispán.”

A következő táviratokkal válaszoltam:

„Nagyságos dr. Rezucha István kir. tanácsos, polgármester úrnak Versec. — Versec város meleg üdvözlő sorai nagy örömmel töltötték el a tisztikart és a legénységet. Versec város házi tűzérezrede nevében hálás köszönetet mondok értük. Boldogok vagyunk, hogy kötelességünknek eredménnyel tudtunk megfelelni: trónért és hazáért. Thaisz.”

Továbbá:

„Méltóságos báró Dániel Tibor úrnak, Versec város főispánjának Versec. Az ágyúk döngése, puskák ropogása közben hálás szívvel vettük Versec város főispánjának és közönségének szerencsekívánatait. Az ezred nevében, melynek élén állhatni igazán szerencsésnek érzem magamat, hálás köszönetemet fejezem ki. Győzni, mindenáron győzni akarunk. Thaisz.”

November 3-án érkezett a parancs a visszavonulásra, Przemyslbe.

4-én délelőtt 2 -kor az 1. üteget vontam hátrább Byblo keleti szegélyére, honnan délelőtt 6 -tól kezdve tüzelésével leplezte a többi három üteg hallgatását. A 2-ik és 3-ik üteget ezután szintén kivontam tüzelő állásukból. Az első, második és harmadik üteg délután 8-kor sorakozik be a 46-ik honvéd gyalogdandár menetoszlopába a borsowicei hídnál. A 4-ik üteget az egyelőre állva maradt utóvéd zászlóaljhoz osztottam be. A 46-ik honvéd gyalogdandárnál beosztott ütegekkel 5-én délelőtt 5 -kor értem Przemyslbe, a 4-ik üteg később, a délelőtt folyamán vonult be. Az oroszok a harc abbahagyását és az elvonulást nem zavarták.

A hangulat bizony nem volt rózsás. Többször jöttem abba a helyzetbe, hogy pesszimista elszólásokat kellett leintennem. Másrészt a Magiera körüli csata alkalmat adott arra, hogy négy zászlóst és hadapródot, továbbá egy egészségügyi altisztet nagy ezüst vitézségi éremre adhattam be.

A III. hadseregből való kiválás alkalmából Boroevic gyalogsági tábornok hadseregpáncsban üdvözölte a vitézül harcoló 23-ik honvéd gyaloghadosztályt.

November 8-tól Przemysl ismét teljesen körül volt zárva.

*Thaisz László.*

Jegyzet: Daniloff szerint az erőszakos támadást Przemysl ellen 1914 okt. 4.—8. Cserbaesow orosz tábornok vezette.